

Haroon A. Chaudhry

Internett og radikaliserings

Hvordan forebygges radikaliserings på internett i Norge?

Masteroppgave i Studier av kunnskap, teknologi og samfunn (STS)

Veileder: Thomas Berker, Kristine Ask

Mai 2019

MASTERPROGRAM 2-ÅRIG, TRONDHEIM
Studier av kunnskap, teknologi og samfunn (STS)

Læringsutbytte

Masterutdanninga i studier av kunnskap, teknologi og samfunn har tre hovedmål:

- Å gi kandidatene inngående kunnskaper om sentrale perspektiver innenfor fagfeltet Science and Technology Studies - STS (studier av kunnskap, teknologi og samfunn).
- Å kvalifisere kandidater til avansert arbeid med teknologi- og kunnskapsprosesser i næringsliv, i utredningsarbeid, i administrasjon, politikktutvikling, kunnskapsledelse, forskning og innovasjon.
- Å gi kandidatene utfyllende kunnskaper om faglige og sosiale dimensjoner ved tverrfaglige prosesser, og om hvordan slike prosesser bør organiseres.

Kunnskaper

Kandidaten har

- avansert kunnskap om hvordan vitenskap og teknologi utvikles, brukes og implementeres i samfunnet med spesielt fokus på RRI (Responsible Research and Innovation), dvs. samfunnsetisk tenking omkring dette
- kunnskap på et høyt nivå om så vel historiske som samtidige endringsprosesser knyttet til vitenskap, ekspertise, demokrati og teknologi
- inngående kunnskap om hvordan vitenskap og teknologi samproduseres med sosiale, politiske og økonomiske aktiviteter på ulike samfunnsområder

Ferdigheter

Kandidaten kan

- analysere og forholde seg kritisk til problemstillinger knyttet til teknologiutvikling og -bruk, og derigjennom se flere tilnæringsmåter og mulige utfall
- identifisere og arbeide selvstendig med praktiske og teoretiske problemer knyttet til effekter av vitenskap og teknologi i konkrete samfunnsmessige sammenhenger
- utføre avansert kunnskapsmekling i forbindelse med tverrfaglige prosjekter og prosesser

Generell kompetanse

Kandidaten kan

- sette seg inn i og analysere omfattende faglige problemkompleks innenfor en relevant etisk ramme
- anvende sine kunnskaper og ferdigheter på nye områder gjennom tverrfaglige dialoger med eksperter fra andre fagområder
- selvstendig vurdere og bruke ulike framgangsmåter for å bidra til innovasjon og nyskaping på en bevisst og samfunnsetisk måte
- formidle resultater av eget faglig arbeid på en selvstendig måte, både til allmennhet og andre eksperter, muntlig og skriftlig

Forord

Denne oppgaven er skrevet som en avsluttende masteroppgave innen Studier av kunnskap, teknologi og samfunn (STS) ved Norges tekniske-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Arbeidet med denne oppgaven har vært en svært lærerik og givende prosess, og jeg er glad jeg fikk muligheten til å fordype meg i en tematikk jeg synes er veldig spennende.

Først og fremst vil jeg takke mine to dyktige veiledere fra instituttet, Thomas Berker og Kristine Ask, for deres støtte, engasjement, gode faglige diskusjoner og konstruktive tilbakemeldinger som har motivert meg til videre arbeid. En stor takk rettes også til alle informantene mine, som tok seg tid til å dele sine erfaringer og kunnskap. Til slutt vil jeg takke min familie for å ha støttet meg gjennom arbeidsprosessen, og vist forståelse i en stressende og travel arbeidsperiode.

Haroon A. Chaudhry

Trondheim, mai 2019

Sammendrag

Radikalisering har blitt en økende bekymring i både Norge og internasjonalt. I de senere årene har flere påpekt internett som en viktig kilde til radikalisering. Regjeringen lanserte i 2014 en handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme, som i tillegg til anerkjennelsen av internetts rolle i radikaliseringsprosessen, inneholder flere tiltak som er rettet mot å forebygge radikalisering og rekruttering gjennom internett, og fremhever behovet for aktiv bruk av internett i selve forebyggingsarbeidet.

Denne oppgaven har som hensikt å undersøke hvordan radikalisering forebygges på internett i Norge. Oppgaven ser nærmere på ulike forståelser av internett og dens rolle i radikaliseringsprosesser, samt konkrete forebyggingspraksiser. Analysen baseres på to STS-teorier for å belyse hvordan teknologi forstås og hvordan den tas i bruk: innramming og domestisering. Undersøkelsen foretas med utgangspunkt i kvalitative intervju av fem aktører som på ulike måter jobber med å forebygge radikalisering, samt kvalitative dokumentstudier av politiske dokumenter.

Oppgaven viser at mye av forebyggingsarbeidet i tiltakene skjer offline. De fleste tiltakene tar utgangspunkt i ideen om et kunnskapsunderskudd og en teknologideterministisk forståelse, hvor enkelte teknologiske *fix* og det å overføre den «korrekte» informasjonen om teknologien vektlegges mer, enn å jobbe interaktivt online. Videre viser analysen at aktører som jobber med å forebygge radikalisering, rammer inn internetts rolle i radikaliseringsprosessen ulikt. Årsaken bak disse innrammingene er knyttet til faktorer som aktørens ressurser, forutsetninger og politiske støtte for å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet. Mine funn tyder på at domestiseringen av internett i forebyggingsarbeidet på mange måter er mangelfull.

Ut fra disse funnene konkluderer oppgaven med at flere aktører bør få ressurser og politisk støtte for å forebygge på internett, og et større handlingsrom for å domestisere internett i forebyggingsarbeidet. Dette vil både synliggjøre internetts rolle i radikaliseringsprosessen, samt føre til nye strategier og nye muligheter for å forebygge interaktivt online.

Abstract

Radicalization has become a growing concern in both Norway and internationally. In recent years, it has become widely acknowledged that the Internet is an important site of radicalization. In 2014, the Norwegian government launched an action plan against radicalization and violent extremism, which, in addition to the recognition of Internet in the radicalization process, proposes several measures aimed at preventing radicalization and recruitment through the Internet. Moreover, it highlights the need for the active use of the Internet in the prevention work itself.

This thesis examines how radicalization is prevented in relation to the Internet in Norway. It looks at how the Internet and its role in radicalization processes is understood, as well as at specific prevention practices. The analysis is carried out with the help of two STS theories: framing and domestication. The study is based on qualitative interviews with five actors who, in various ways, work to prevent radicalization, as well as qualitative document studies of political documents.

The findings show that much of the prevention work takes place offline. I show that most of the measures are based on the idea of knowledge deficits and a technology deterministic understanding, where certain technological fixes and the transfer of the "correct" information about the technology are emphasized more than working interactively online. Furthermore, the analysis shows that actors working to prevent radicalization, frame the role of the Internet in the radicalization process differently. The reason behind these framings is related to factors such as the actor's resources, qualifications and political support for using the Internet in the actual prevention work. Moreover, the analysis shows that domestication of the Internet in the prevention work is in many ways incomplete.

Based on these findings, the thesis concludes that more actors should receive resources and political support to use and domesticate the Internet in their work. This will result both in a better understanding of the role of the Internet in the radicalization process, and lead to new strategies and new opportunities to prevent interactively online.

Innholdsfortegnelse

Forord	iii
Sammendrag	v
Abstract	vi
Kapittel 1. Internett, den nye radikaliseringsarenaen	9
Radikalisering og terror	9
Radikalisering og internett.....	10
Å «åpne den sorte boksen»	11
Oppgavens oppbygging	12
Kapittel 2. Innramming og domestisering- verktøy for å åpne den sorte boksen	14
Callons innrammingsperspektiv	14
Domestisering- en toveisprosess	16
Tidligere forskning på internett og radikalisering	18
Forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme på Internett	19
Forebygging i kommunene.....	20
Forskningsrapport om høyreekstremisme i Norge	21
Radikalisering i en digital tidsalder.....	22
En komparativ studie av Spania, Belgia og USA om forebygging mot radikalisering	23
Kapittel 3. Veien til målet- med noen lukkede og halvåpne dører	25
Problemstilling.....	25
Valg av metode	25
Utvalget av informanter.....	26
Gjennomføring og forskningsetikk.....	28
Prosjektets reliabilitet og validitet	31
Kapittel 4. Innramminger av internett og radikalisering- hvilke og hvorfor?	32
Internett- fra ubetydelig til betydelig som påvirkningsarena.....	32
Re-innramming av handlingsplanen.....	36
Tiltak for å forebygge radikalisering på internett.....	37
Handlingsplanen som felles utgangspunkt?	43

Innramming 1- internett spiller en stor rolle i radikaliseringsprosessen.....	47
Innramming 2- internett spiller en minimal rolle i radikaliseringsprosessen	47
Oppsummering	48
Kapittel 5. Domestisering- Et møte mellom aktører og internett i forebyggingsarbeidet.....	50
Begrenset bruk av internett.....	50
Kripos- voktere av internett.....	52
En ny måte å forebygge på	54
Internett- et samfunn som kan kontrolleres	55
Stopp hatprat- forkynnere av riktig atferd på internett	57
En annerledes kultur.....	59
Manualen for en annerledes internettkultur.....	61
En kultur som må endres	62
Domestisering fra «utsiden» og «innsiden»	63
Oppsummering	65
Kapittel 6. Online-radikalisering, men offline-forebygging?	67
Med bakgrunn i en teknologideterministisk forståelse av internett.....	67
Forebygging bare på Facebook og enda et eksempel på en offline-løsning?.....	69
Hvorfor er det viktig å forebygge online?	71
Referanser	73
Vedlegg – Intervjuguiden	76

Kapittel 1. Internett, den nye radikaliseringsarenaen

Hvordan kan teknologi radikalisere? Nye teknologier blir ofte møtt med politisk optimisme. Internett ble ansett som et demokratiseringsverktøy som ville legge til rette for bred politisk deltagelse, selv i store og komplekse samfunn (Bohman 2004). På slutten av 2000-tallet var verden ivrig etter å høre flere positive historier om teknologien. Den raske økningen av nettsamfunn som Twitter og Facebook var spennende. Facebook gjorde verden mer åpen og tilkoblet, mens Twitter ble ansett som drivkraften bak politiske endringer i Midtøsten. Med tiden har vi også begynt å se skyggesidene av teknologien, og vi begynner å bli mer kritiske til effektene av internett i store sammenhenger (Griffith 2017). En av disse effektene er rollen internett kan spille i å radikalisere individer.

Flere ekstremistiske grupper, alt fra religiøse- og høyre ekstreme grupper, til miljø- og dyrevernere og andre grupper, har omfavnet internett med stor entusiasme og kraft. De bruker det som en plattform for å spre sine ideer, kontakte hverandre, rekruttere nye medlemmer, og oppfordre til ulovlige og voldelige handlinger. Ifølge Peter Neumann, en av verdens fremste ekstremistforskere, er dette en trend som vil fortsette (Neumann 2013, 453). I Norge har internett blitt beskrevet som «*det viktigste verktøyet i radikaliseringsøyemed*» (PST 2014, 4) av Politiets sikkerhetstjeneste. Radikalisering og bekymringer knyttet til det er bare en del av et mye større bilde, som blant annet også inneholder internetts påvirkning av demokratiske valg (Schneider og Campbell 2018) og kyberangrep (Dinniss 2018). I denne oppgaven er det radikalisering gjennom internett som står i fokus, hvor jeg skal utforske hvordan det jobbes med å forebygge denne utfordringen i Norge.

Radikalisering og terror

Terrorangrep har dessverre blitt en del av vår virkelighet. Terrorangrepet 11. september 2001 i USA, bombeangrepet i 2004 mot fire tog i Madrid, angrepet i 2005 mot tre T-banetog og en buss i London, samt flere dødelige angrep organisert eller inspirert av gruppen *Den islamske stat* (IS) siden 2014, er bare noen få eksempler på terrorangrep de fleste i min generasjon sikkert husker. For ikke så veldig lenge siden ble også Norge rammet av terror som til sammen krevde 77 liv, og angrepet blir ansett som et av de verste terrorangrepene i moderne europeisk historie (Lia et al. 2018). Hva er sammenhengen mellom terror og radikalisering?

Begrepet radikalisering blir definert som «*the phenomenon of people embracing opinions, views and ideas which could lead to terrorism*» av Europakommisjonen (Orav 2015, 2). Selve begrepet har ikke alltid vært knyttet til vold og terror, og «radikale» bevegelser har ført til mange viktige og positive samfunnsendringer. For eksempel er likestilling mellom kjønnene, arbeidernes rettigheter og avskaffing av slaveri kjerneverdier i samfunnet i dag, men som en gang var radikale kampsaker som utfordret de dominerende sannheter. Flere

mener at begrepet først ble assosiert med terror etter London-bombene i 2005, da europeiske ledere innså at terror også kan oppstå blant egne borgere (Bjørge og Gjelsvik 2015, 15). Ifølge Europakommisjonen er det å hindre radikaliseringsprosessen et viktig element som anti-terroriltak. På denne måten kan vi forstå terror som en mulig konsekvens av det å bli radikalisert.

Radikalisering og internett

Parallelt med utviklingen av ulike terrorangrep i løpet av de siste årene, ser vi også at internett stadig blir påpekt og beskrevet som en kilde til radikaliseringsprosessen hos gjerningspersonene. Et nylig eksempel på dette er drapet på en norsk og dansk jente før jul i Marokko, som ble beskrevet som et terrorangrep. Marokkos ambassadør til Norge sa etter angrepet at gjerningspersonene ble radikalisert på under en uke, og utpekte internett som hovedkilden. Hun sa at «*radikaliseringen vi kjemper mot nå skjer for det meste på internett og sosiale nettverk*» (Strand og Holm-Nilsen 2019). Det at noen blir radikalisert gjennom bare internett på under en uke virker urimelig, men slike uttalelser kan være med på å styrke en generell oppfatning om at internett radikaliserer alene.

Forskningen fremhever også internets rolle i radikaliseringsprosessen. En forskningsartikkel fra 2013 skrevet av Jacob Aasland Ravndal handler om hvilken rolle internett spilte i radikaliseringsprosessen til Anders Behring Breivik. Funnene som ble presentert i artikkelen var primært basert på Breiviks nettaktivitet på ulike diskusjonsforumer fra 2002 til 2011. I forskningsartikkelen konkluderes det med at nettet spilte en avgjørende rolle for Breiviks radikaliseringsprosessen fordi det tilbød han 1) et alternativt verdensbilde som kunne stå uimotsagt, 2) relevant og taktisk kunnskap, og 3) en mulighet til å isolere seg fra den virkelige verden ved å spille online spill intenst over flere år. Denne erfaringen kan ha bidratt til at han var i stand til å utføre masse mord, uten å være i stand til å forstå de moralske og menneskelige konsekvensene av dette (Ravndal 2013).

I en artikkel hvor Ravndal ser på likhetene mellom Breivik og gjerningsmannen bak moskeangrepene i Christchurch på New Zealand, argumenterer han for at sistnevnte også ser ut til å ha blitt selvradikalisert online uten samhandling med organiserte høyreekstreme grupper. Han kunngjorde også angrepene på forhånd i nettforum og direkte sendte videoen av angrepet på Facebook (Ravndal 2019). Dette var en video som jeg personlig var i stand til å se uten å oppsøke den, noe som viser at de fleste av oss er klar over hvordan volumet av innholdet som er tilgjengelig på nettet, samt spredningspotensialet, utgjør en stor utfordring for aktører som vil forebygge radikaliseringsprosessen på virtuelle arenaer.

I PSTs åpne trusselvurdering fra 2014 ble ekstrem islamisme beskrevet som den mest alvorlige terrortrusselen i Norge, mens internett ble tilskrevet en betydelig rolle i å radikalisere. Innholdet på norske og utenlandske nettsider skal ha en

appellerende effekt overfor de norskbaserte miljøene. Det oppfordres til soloterrorisme i de land en bor i gjennom ekstreme nettsider og uttalelser fra terrorgruppe-ledere. Videre gir sosiale medier en følelse av fellesskap, og mye av engasjementet har flyttet seg fra det offentlige rom til mer lukkede forum (PST 2014, 4-5).

I PSTs siste trusselvurdering blir også ekstrem islamisme vurdert som den mest alvorlige terrortrusselen, selv om svekkelsen av IS har ført til redusert radikaliseringsvirksomhet. Propaganda materialet deres er fortsatt tilgjengelig på nettet, og forventes derfor fortsatt som en påvirkende faktor for radikalisering. I tillegg til dette forventes det at andre utenlandske radikaliseringsorganisasjoner som opererer selvstendig også vil bidra til at enkelte blir radikalisert i Norge gjennom ekstreme budskap og undervisning på internett (PST 2019, 15-18). Norske høyreekstremes forsøk på terrorangrep i Norge anses som lite sannsynlig i 2019, men spontane eller uforutsette hendelser kan imidlertid øke faren for dette. Spredningen av høyreekstrem propaganda skjer hovedsakelig på internett, og tusenvis eksponeres for konspiratorisk høyreekstrem ideologi, voldsforherligelse og hatefulle ytringer. Slikt innhold finnes ofte blant ufarlig innhold som vanlige nyheter og humoristiske innlegg (PST 2019, 19-21).

Fokuset mitt i oppgaven vil være rundt hvordan det jobbes med å takle denne utfordringen i Norge. Radikalisering på internett er en utfordring som i løpet av de siste årene også har fått økt oppmerksomhet fra myndighetenes side. Regjeringen lanserte i 2014 en handlingsplan mot radikalisering og voldelig ekstremisme. Handlingsplanen påpeker framveksten av internett og sosiale medier som en virtuell radikaliseringsarena, og en av tre utfordringer for å forebygge og motvirke radikalisering i Norge. Planen inneholder blant annet konkrete tiltak som er rettet mot å forebygge radikalisering og rekruttering gjennom internett (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014).

Vi ser at tematikken har en høy grad av aktualitet i vår tid. Personlig har jeg også vært interessert i hvordan digitale arenaer har gått fra å være noe useriøst og uformelt da jeg vokste opp, til å bli noe som kan gi så alvorlige konsekvenser, og vært nysgjerrig på hvordan forebyggingsarbeidet er mulig og foregår på en virtuell arena.

Å «åpne den sorte boksen»

I denne oppgaven skal jeg undersøke hvordan radikalisering forebygges på internett i Norge med et STS-perspektiv. Det er et tema som nyter økt oppmerksomhet fra flere felt, men har ikke tidligere blitt studert med et STS-perspektiv. Jeg vil utforske ulike forståelser av internett og dens rolle i radikaliseringsprosesser, samt konkrete forebyggingspraksiser. Dette handler om det STS-teoretikere kaller å «åpne den sorte boksen», som går ut på å belyse at fenomener ikke formes av seg selv, men kan knyttes til lokaliserbare handlinger

og kontekster (Asdal og Myklebust 1999). For å forstå et fenomen må man altså studere de prosessene som har blitt usynlige for de som befinner seg utenfor boksen. I mitt tilfelle skal jeg åpne fenomenet «bekjempelse av radikaliseringsprosessen på internett i Norge» for å få et innblikk i hvordan arbeidet foregår, hvilke aktører som jobber med dette, og de medvirkende prosessene som har ført til (og fører til) at forebyggingsarbeidet på internett ser ut slik det gjør i dag. Et sentralt aspekt i STS er at all samfunnsutvikling skjer i samspill mellom mennesker, kunnskap og teknologi (Skjølsvold 2015). Derfor blir det også viktig å se på konteksten for handlingsplanen og forståelsen av internett som kommer frem, i tillegg til hvordan konkrete aktører forebygger radikaliseringsprosessen på internett for å synliggjøre det som er i boksen.

Oppgavens hovedproblemstilling er:

Hvordan forebygges radikaliseringsprosessen på internett i Norge?

For å svare på dette spørsmålet vil jeg se på flere underproblemstillinger:

- Hva var bakgrunnen for regjeringens handlingsplan, og hvordan blir internetts rolle forstått i planen?
- Har aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsprosessen samme forståelse av begrepet og internetts rolle i radikaliseringsprosessen?
- Hvordan blir internett brukt i selve forebyggingsarbeidet?

Oppgavens oppbygging

I dette kapittelet har gjort rede for oppgavens tema, og oppgavens relevans har blitt satt i en samfunnsaktuell kontekst, hvor radikaliseringsprosessen på internett har blitt en økende utfordring i Norge.

I kapittel 2 vil jeg beskrive oppgavens teoretiske perspektiv. Jeg skal begynne med et raskt overblikk over fagfeltets grunnleggende tankesett, og deretter belyse de to utvalgte STS-teoriene jeg skal bruke: *innramming* og *domestisering*. Til slutt vil jeg også presentere tidligere forskning på internett og radikaliseringsprosessen.

Kapittel 3 handler om metode. Her vil jeg redegjøre for og begrunne fremgangsmåten for datainnsamlingen og analysen, og kapittelet vil dermed gi innblikk i den praktiske gangen i arbeidet. Her vil jeg også ta opp spørsmål knyttet til intervjusituasjonen, anonymisering og forskningsetikk. Etter metodekapittelet kommer oppgavens to analysekapitler:

I kapittel 4 skal jeg undersøke bakgrunnen for, og innholdet i regjeringens handlingsplan mot radikaliseringsprosessen og voldelig ekstremisme. I dette kapittelet skal jeg også se om mine informanter, som alle jobber med å forebygge radikaliseringsprosessen, har samme forståelse av internetts rolle i radikaliseringsprosessen.

Kapittel 5 omhandler den faktiske bruken av internett i forebyggingsarbeidet hos informantene mine. Her skal jeg vise hvordan de tolker internett og hva slags strategier de har utarbeidet for å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet.

I kapittel 6 skal jeg oppsummere og drøfte hovedfunnene fra de to analysekapitlene, og presentere mine konklusjoner.

Kapittel 2. Innramming og domestisering- verktøy for å åpne den sorte boksen

Denne oppgaven handler om hvordan radikaliseringsforebygging på internett i Norge. Det å synliggjøre forebyggingsarbeidet innebærer å utforske alt fra ulike forståelser og kunnskaper om internett, til konkrete forebyggingspraksiser. Hvilke forståelser og verktøy har jeg med meg når jeg skal studere et så komplekst felt som internett og radikaliseringsforebygging? Utgangspunktet for analysen er begrepene *innramming* (Callon 1998) og *domestisering* (Sørensen 2005), som er hentet fra fagfeltet Science and Technology Studies (STS). Internalistiske vitenskapsforklaringer og deterministiske teknologiforståelser har blitt kritisert innenfor STS. Slike forståelser går ut på at vitenskapen ikke påvirkes av hvor, hvem eller når den produseres og avdekker den «egentlige» virkeligheten, mens teknologien betraktes som autonom, som feier inn fra sidelinjen og endrer samfunnet i sitt bilde, hvor mennesker ikke har noen mulighet til å påvirke det som skjer. Disse perspektivene som innebærer at vitenskapen og teknologien eksisterer uavhengig av samfunnet, kulturen, tiden og konteksten, samt forestillingen om at teknologien er nøytral, har blitt utfordret av STS. Ved hjelp av empiriske studier har det innenfor teknologi- og vitenskapsstudier blitt vist at sosiale forhold som ulike interesser hos samfunnsaktører, påvirker produksjonen av vitenskapelige fakta, og at teknologier også formes av sosiale, kulturelle og historiske strømninger (Skjølsvold 2015, 21-26).

Fra et STS-perspektiv blir det nettopp interessant å studere bekjempelse av radikaliseringsforebygging på internett i Norge med et bredt sosio-teknisk blikk for å vise ulike forståelser av internett og dens rolle i radikaliseringsprosessen, og hvilke konsekvenser det får for forebyggingsarbeidet. I dette kapittelet vil jeg først redegjøre for innramming, etterfulgt av domestisering, samt begrunne hvorfor begrepene er valgt som analytiske verktøy i denne oppgaven, før jeg presenterer tidligere forskning om internett og radikaliseringsforebygging.

Callons innrammingsperspektiv

Innramming handler om det noen betrakter som viktig eller relevant i en bestemt situasjon eller i forbindelse med en bestemt teknologi. Michael Callon (1998) låner begrepet innramming fra Erving Goffman (1974), som undersøkte hvordan det har seg at fleste mennesker er i stand til å gjennomføre vanlig mellommenneskelig interaksjon uten vanskeligheter. Goffman kom frem til at sosiale situasjoner er innrammet av materielle og sosiale elementer som danner spilleregler og handlingsmuligheter. Selv om dette som regel ikke kommer frem eksplisitt i selve situasjonen, er de fleste klar over hva disse rammene og spillereglene er. Mens Goffman hovedsakelig studerte mikroprosesser, har Callon anvendt innrammingsbegrepet i studier av markeder, både av økonomifaget og av kunnskapsproduksjon generelt.

Å anvende innramming i studier av markeder er nyttig fordi de ofte framstilles som naturgitte fenomener som sameksisterer med andre samfunnsfenomener, når de egentlig er produsert eller konstruert. Markeder består for eksempel av artefakter, mennesker, normer og praksiser, som er et utfall av produksjonsprosesser. På veien frem mot et markeds eksistens er arbeidet med å definere og avgrense hva som skal være/ ikke være med, det samme som innrammingsarbeid. Det samme kan sies om forebyggingsfeltet mot radikaliseringsprosesser, samt forebyggingspraksiser som skal tas i bruk. Dette arbeidet avgrenser og gjør problemstillinger håndterbare, fordi aktører definerer hva som er og hva som ikke er en del av en aktuell problemstilling/en del av rammen (Skjølvold 2015, 79-81).

Callon kaster også lys over «eksternaliteter», som er det som ikke tas med i betraktning når noe rammes inn. Altså det som ikke plasseres inne i rammen. Det kan både være positive og negative eksternaliteter. Callon bruker et enkelt eksempel for å illustrere dette. Hvis vi tenker oss at noen har en fest med høyt musikk hjemme hos seg som pågår til seint ut på natta, vil en uinvitert nabo finne seg i en forstyrret og slitsom tilstand. Dermed er dette en negativ eksternalitet. Hvis vi tenker oss at den samme naboen nyter samme musikk som denne personen, kan det hende naboens velvære blir forbedret av musikken, uten at dette var planlagt. Dermed er det en positiv eksternalitet, altså noe positivt som skjer, uten at det er tatt med i betraktning (Callon 1998, 245-246).

Ifølge Callon forutsetter en kontrakt eller utføring av en kommersiell transaksjon, en innramming av handlingen. Uten det ville det ikke ha vært mulig å komme frem til en avtale. Akkurat som to som skal spille sjakk må bli enig om å overholde reglene og sette seg ned med et sjakkbrett. Callon påpeker at det er umulig å internalisere enhver eksternalitet ved å utarbeide en altomfattende kontrakt som inkluderer alle mulige eventualiteter (Callon 1998, 250 & 255). På samme måte som et laboratorium aldri er løsrevet fra den kulturelle konteksten, er det umulig å skape absolutte rammer som ikke blir forstyrret av eksternaliteter. Det er stadig en utveksling mellom det som er inne i rammen og det som er utenfor. Kontroverser kan for eksempel stadig åpnes ved at eksternaliteter kommer inn i rammen og kompliserer forholdene. Callon beskriver dette som oversvømmelser, og at disse er nødvendig for å produsere ny kunnskap (Skjølvold 2015, 81).

Når politikere, eksperter eller aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsprosessen, er de med på å forme forståelsen av teknologien og forebyggingsarbeidet. Innramming og oversvømmelse kan dermed være til hjelp for å undersøke ulike forståelser av internetts rolle, og hvilke konsekvenser det får. Hva skjer når rammene satt av

regjeringen oversvømmes? Hvordan påvirker ulike innramminger av internett forebyggingsarbeidet på internett?

I tillegg til oversvømmelser er Callons innrammingsanalyse interessert i skille mellom varme og kalde situasjoner. I varme situasjoner blir alt kontroversielt. Disse kontroversene mangler et stabilt kunnskapsgrunnlag, og det er mange ulike aktører med ulike interesser. Callon kaller disse situasjonene for «hybride forum», fordi fakta og verdier har blitt blandet i så stor grad at det ikke lenger er mulig å skille mellom produksjon og formidling av informasjon eller kunnskap, og selve beslutningsprosessen. Ifølge Callon greier aktørene i varme situasjoner verken å bli enig om fakta eller beslutningene som bør tas, mens i kalde situasjoner blir det raskt enighet angående oversvømmelser fordi aktører blir identifisert, interessene er stabile og ansvar er anerkjent og akseptert. Ifølge Callon er det to årsaker bak hvorfor varme situasjoner blir vanligere. For det første er industrialiserte samfunn veldig komplekse og sammenkoblede. Det lokale og det globale er konstant i interaksjon. For det andre holder det ikke med vitenskapelig kunnskap for å løse en sak i varme situasjoner, i motsetning til kalde situasjoner (Callon 1998, 260-262).

Som vi skal se videre i delen om tidligere forskning, er det mange ulike forståelser av hvilken rolle internett spiller i radikaliseringsprosessen, og at feltet mangler et stabilt kunnskapsgrunnlag. Det er ulike syn på hvilken rolle internett spiller, og også i hvilken grad teknologien kan tas i bruk for å forebygge radikaliseringsprosessen. Med bakgrunn i slike uenigheter, og at alt fra privatpersoner og aktivister, til forskere og politiet jobber med tematikken, kan dette feltet betraktes som det Callon kaller for en varm situasjon. Det er særlig i slike situasjoner ulike forhandlinger om hva som skal være med eller ikke være med i rammen blir tydelig, og feltet kan derfor analyseres gjennom innrammingsarbeidet. Mens innramming som et analytisk verktøy er nyttig for å undersøke hvordan ulike forståelser av internett og dermed handlingsrommet for å forebygge på internett blir rammet inn, kan domestiseringsperspektivet vise hvordan det konkrete forebyggingsarbeidet foregår og hva det innebærer.

Domestisering- en toveisprosess

Tradisjonelt betyr begrepet domestisering temming av ville dyr. Innenfor STS-feltet har dette fått en overført betydning, og beskriver den prosessen der teknologi går fra noe ukjent til kjent. Disse «fremmede» og «ville» teknologiene må temmes, altså bli integrert i strukturer, daglige rutiner og kulturer hos brukerne og det miljøet de befinner seg i. Domestisering er en kritikk av tidligere modeller for teknologiutvikling som antok at nye innovasjoner ble tatt i bruk som følge av en lineær og teknologideterministisk prosess. Domestisering la heller frem et teoretisk rammeverk som tok for seg kompleksiteten i hverdagen, og teknologiens plass innenfor dens ritualer, regler, rutiner og mønstre (Berker 2006, 1-2).

Begrepet domestisering ble først introdusert av Robert Silverstone og hans kolleger i begynnelsen av nittitallet, og ble benyttet for å belyse konsum av ulike teknologier i hjemmet. Tanken var at en teknologi domestiseres gjennom fire faser. Den første fasen er *appropriering*, som omhandler at teknologien går fra markedet til en person eller et hjem, og blir *eid*. Den andre fasen er *objektifisering*, som dreier seg om at teknologien får en fysisk plass i husholdningen. *Inkorporering* er den tredje fasen, og er prosessen hvor teknologien blir tatt i bruk og integrert i hverdagslige rutiner. Den fjerde og siste fasen er *omdanning*, der teknologien kan presenteres overfor omverden (Silverstone og Hirsch 1992, 18-23). Et alternativ til disse fire fasene, er det som har blitt kjent som *Trondheims-modellen* (Ask 2011). I denne tilnærmingen til domestisering foreslår Knut H. Sørensen at vi skal studere domestiseringsprosesser gjennom tre dimensjoner. Disse er henholdsvis den *praktiske*, den *symbolske* og den *kognitive* (Sørensen 2005, 47). Det er dette domestiseringsperspektivet jeg skal bruke for å analysere datamaterialet mitt i analysekapittel 2, og jeg skal i det følgende forklare hva disse dimensjonene innebærer.

Den praktiske dimensjonen viser til rutiner eller vaner knyttet til en teknologi, altså å studere hvordan den tas i bruk. Denne dimensjonen innebærer også å se på etableringen av institusjoner eller normer som støtter og regulerer teknologibruken (Sørensen 2005, 47). I forbindelse med studie av forebyggingsarbeidet skal jeg studere hvordan aktører som jobber med å forebygge radikalisering på internett, tar i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet. Videre skal jeg identifisere normer og regler som støtter en bestemt form for bruk hos mine informanter.

Den symbolske dimensjonen dreier seg om utviklingen av meninger om betydningen av teknologien, og også den rollen den spiller i brukernes identitetsforståelse (Sørensen 2005, 47). I denne sammenhengen skal jeg undersøke hvordan aktørene tillegger internett ulike meninger fra et forebyggingsperspektiv. Den symbolske dimensjonen vil også komme til uttrykk gjennom den rollen bruken av teknologien spiller i aktørenes identitetsforståelse og selvrepresentasjon.

Den kognitive dimensjonen kan knyttes til læring og kunnskap i forbindelse med en teknologi (Sørensen 2005, 47). I denne oppgaven vil dette punktet omhandle både hvordan aktørene lærer seg å bruke teknologien (internett) spesifikt i forebyggingsarbeidet, og kunnskaps erfaringene som oppstår gjennom deres domestiseringsprosess.

Uansett hvilket domestiseringsperspektiv som benyttes, er hensikten å vise at møte mellom teknologi og mennesket er et møte mellom to aktive parter. Brukere av en teknologi er med på å forme hvilken rolle og betydning en teknologi får (Skjølvold 2015, 161). Et sentralt aspekt ved

domestiseringsbegrepet er at både teknologien og hverdagen kan endres og bearbeides i temningen, og det å ta i bruk en teknologi betraktes dermed som en toveisprosess. Domestiseringsanalyser viser også at teknologiens rolle ikke kan tas for gitt, men må undersøkes empirisk for å forstå de ulike bruksmønstre og meningskonstruksjoner som oppstår, og hvordan slikt meningsarbeid skjer på forskjellige nivå. Måten en teknologi blir tatt i bruk, blir gjort til en del av daglige rutiner, og de meningene de tillegges er ikke tilfeldig. Faktorer som moralitet, altså forståelser om riktig bruk, og materialitet, som vil si muligheter og begrensninger som blir kommunisert gjennom teknologien, påvirker dette (Ask 2011).

Jeg har fokusert på to aspekter ved internett- forståelser av teknologiens rolle i radikaliseringsprosessen (og i forebyggingen), og faktisk bruk i forebyggingsarbeidet. Derfor er det relevant å bruke innrammingsperspektivet for å vise hvordan internetts rolle har blitt og blir rammet inn fra offentlig hold og hos aktører som jobber med å forebygge radikalisering. Domestiseringsperspektivet vil derimot forklare aktørenes konkrete praksis og forhandling med teknologien i bekjempelsen av radikalisering. Min ambisjon er å åpne den sorte boksen ved hjelp av disse analytiske begrepene fra STS, og dermed vise hvordan radikalisering forebygges på internett i Norge, og hvordan ulike forståelser av internett påvirker forebyggingsarbeidet.

Innledningsvis i denne oppgaven så vi at en forskningsrapport konkluderte med at internett spilte en avgjørende rolle i radikaliseringsprosessen hos Brevik. Som nevnt tidligere, er det ingen enighet om hvilken rolle internett spiller i denne sammenhengen, og all forskning tilskriver ikke internett en slik avgjørende rolle i denne prosessen. Vi skal derfor nå se nærmere på noen utvalgte studier på dette feltet, for å se hva forskningen sier om internetts rolle i radikaliseringsprosessen og hvordan det forebygges.

Tidligere forskning på internett og radikalisering

I motsetning til temaene radikalisering, ekstremisme og terrorisme, som har en lang historie som forskningsobjekt, er nettekstremisme i seg selv et relativt nytt fenomen med relativt lite forskning. Den mangelfulle forskningen har også ført til at det har vært vanskeligere å fremme og implementere konkrete forslag om forebyggende tiltak. Flere har påpekt at problemet bør defineres bedre, og at det er behov for mer tverrfaglig forskning for å få bedre innsikt i nettekstremismen og de psykososiale prosessene som ligger bak (Sunde 2013, Bjørge og Gjelsvik 2015). Flere norske forskningsrapporter og forskningsprosjekter er bestilt eller iverksatt/støttet av regjeringen for å få økt kunnskap om fenomenet, som indikerer både et kunnskapsbehov og kort vei fra forskning til praksis. I denne delen av oppgaven skal jeg gjøre rede for både noen nasjonale og internasjonale studier for å vise hva forskningen sier om hvilken rolle internett spiller i

radikaliseringsprosessen, og hvordan det forebygges, med vekt på forskning gjort i Norge og forskning med praksisrettet fokus.

Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på Internett

Gjennom Politidirektoratet fikk Politihøgskolen i oppdrag fra Justisdepartementet å gjøre en kunnskapsgjennomgang/kartlegging om radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett i 2012. Prosjektet resulterte i forskningsrapporten «Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på Internett» i 2013. Rapporten inneholder både artikler fra Forsvarets forskningsinstitutt som belyser nettekstremsime under norske forhold, og en analyse av politiets utfordringer og muligheter i det forebyggende arbeidet. Ifølge rapporten har betydningen av sosiale medier for rekruttering og radikaliserings vært undervurdert. Sosiale medier har en veldig viktig funksjon i forbindelse med dette, og tilrettelegger for effektiv rekruttering. Å delta som medlem på ekstremistiske fora har også en identitetsbyggende effekt som ekstremist, og denne effekten er gjeldende uavhengig om personen aktivt deltar eller ikke deltar i debatter (Sunde 2013, 10 & 14-16).

Rapporten om forebygging tematiserer også rollefordelingen mellom politiet og ulike aktører fra sivilsamfunnet i forebyggingsarbeidet. En metode som særlig fremheves er at for eksempel frivillige organisasjoner utfordrer ekstremistiske syn på nettet, og tar til motmæle. Det skilles fra det øvrige forebyggende arbeidet politiet skal gjøre på nett. Rapporten framhever at politiet ikke bør ha et førstelinje ansvar her for å unngå å bli stemplet som «meningspoliti». Det er derfor et ansvar som det sivile samfunnet har, og denne innsatsen behøver derfor politisk støtte (Sunde 2013, 73).

Et konkret case som beskrives i rapporten handler om rollen sosiale medier spilte for gruppen *Profetens Ummah*. Sosiale medier som Facebook og YouTube spilte en avgjørende rolle for at gruppen greide å nå ut med sitt budskap. De var i utgangspunktet en Facebookgruppe, og mobiliseringen for alle demonstrasjonene gruppa stod bak, begynte på Facebook. En av metodene de brukte for å rekruttere unge muslimer til innsats og kamp, var å dele grafiske bilder av døde eller sårede muslimer i krigssoner som Syria på Facebook. Gruppen har hatt mange medlemmer, men oppslutningen om gruppen er usikker, da bare et mindretall delte de ekstreme synspunktene til gruppas talsmenn, hvor de ga uttrykk for sterke voldsforherligende uttalelser, mens våpenfascinasjon også fremkom tydelig hos noen. Det argumenteres for at mye av voldsretorikken kan anses som «gutteprat» på samme måte som voldsretorikken i ungdomsgjenger, noe som begrunnes med at uttalelsene ikke var konsistente med det overordnede ideologiske budskapet til Profetens Ummah (Sunde 2013, 105-112).

Vi ser at rapporten både tillegger internett og sosiale medier en stor rolle i radikaliseringsprosessen, samtidig som voldsretorikken på Facebook også

ufarliggjøres ved å karakterisere det som «gutteprat». Videre påpeker rapporten også at politiet ikke bør utfordre ekstremistiske syn på internett, men at det er et ansvar som hviler på sivilsamfunnet. Hvordan kan aktører fra sivilsamfunnet utfordre ekstreme synspunkter på internett, når det potensielt kan være farlig å delta i diskusjoner med radikalisererte personer? Og hvordan skal politiet forebygge uten å ta tak i ekstreme uttalelser? Siden rapporten er flere år gammel, og var også tidlig ute i internasjonal sammenheng, inneholder den ikke en oversikt over hvordan radikaliseringsforebygging på internett i Norge. Gjennom min studie skal jeg tilføre kunnskap om dette, samt hvordan aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsforebygging både forstår og bruker internett for å forebygge.

Forebygging i kommunene

I denne oppgaven skal jeg studere eksperters arbeidspraksis, og det er derfor relevant å se på studier som kartlegger arbeidet til tilsvarende aktører. En forskningsrapport som kan si noe om hvorfor internett ikke blir tatt i bruk i forebyggingsarbeidet blant kommunalt ansatte og lokalt politi er «*Forebygging av radikaliseringsforebygging og voldelig ekstremisme – Hva er kommunenes rolle?*». Denne rapporten ble lansert i 2016 og belyser hvordan norske kommuner oppfatter og forebygger radikaliseringsforebygging og voldelig ekstremisme. Prosjektet ble initiert av Kommunenes interesseorganisasjon KS og ble gjennomført i samarbeid mellom By- og regionforskningsinstituttet NIBR og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet. Justis- og beredskapsdepartementet støttet også prosjektet som en del av deres oppfølging av gjeldende handlingsplan mot radikaliseringsforebygging og voldelig ekstremisme (Lid et al. 2016, 1).

I rapporten fremkommer det at ingen av de casekommunene studien bygger på har utforsket internett som en forebyggingsarena for ekstremisme. Verken casekommunene eller lokalt politi har noen strategi eller plan for å motsi hatytringer eller forhindre rekruttering gjennom internett. Det er usikkerhet om blant annet hvordan dette kan gjøres og de juridiske rammene som gjelder for de ansatte. En hovedoppfatning er at internett som et virtuelt og globalt rom gjør det utfordrende å forebygge lokalt. Alt dette, i tillegg til at det også blir et spørsmål om bruk av ressurser, skaper en passivitet i forhold til å utforske nettet som en forebyggingsarena. Forskerne mener det er behov for å undersøke potensialet for økt forebygging gjennom internett og sosiale medier, både blant kommunalt og andre lokalt ansatte (Lid et al. 2016, 142-147). Hvorfor velger mine informanter å utforske eller ikke utforske internett som en forebyggingsarena? Hvilken rolle spiller ressurser og økonomisk støtte i forebyggingsarbeidet mot radikaliseringsforebygging på internett? Funnene i denne oppgaven kan bidra til å avdekke mulige mønstre som skiller seg ut blant forebyggingsaktører, og dermed gi en større forståelse for prosessene rundt forebyggingsarbeidet i Norge.

Forskningsrapport om høyreekstremisme i Norge

I 2018 ble rapporten «Høyreekstremisme i Norge: Utviklingstrekk, konspirasjonsteorier og forebyggingsstrategier» lansert. Forskningsoppdraget ble finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet, og målet var å øke kunnskapen om høyreekstremisme og konspirasjonsteorier, samt løsninger på å forebygge disse fenomenene. Forskerne som har utarbeidet rapporten er knyttet til Politihøgskolen (PHS), Senter for ekstremismeforskning (C-REX) og Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter (HL-senteret). Ifølge rapporten er en viktig endring som har skjedd i løpet av de siste tiårene, overgangen av arenaer for ekstremistisk aktivisme fra fysiske møter til internett i form av nettsider, blogger og sosiale medier. Dette har skjedd i stor grad, men ikke utelukkende (Bjørge 2018, 1 & 31).

Konsekvensene av dette er blant annet at terskelen for å delta i diskusjoner, samt det å uttrykke ekstreme holdninger eller hatefulle ytringer har blitt lavere. Det er lettere å finne meningsfeller på internett enn ute i det fysiske rom. Ekstreme meninger kan bli bekreftet av meningsfeller på sosiale medier og føre til et radikaliseret verdensbilde. Det foreligger også muligheter til å delta anonymt på sosiale medier, og risikoen er for å delta på nettet er også lavere, da man ikke er utsatt for å bli angrepet fysisk av for eksempel militante antirasister. Denne overgangen har også ført til at det meste av aktiviteten ikke er tilknyttet et bestemt geografisk sted hvor det eksisterer et lokalt forebyggingsapparat. Dermed er det nødvendigvis ingen klarhet i hvem som har i oppgave å ta tak i hendelser og personer som går over streken. Som nevnt tidligere var dette med at lokale grenser for ansvar blir vanskelig å realisere på nett også noe av utfordringen som kom frem i rapporten om kommunenes innsats. Videre viser rapporten til at det tidligere fantes personkunnskap om folk med ekstremistiske tilbøyeligheter hos lokalt politi, mens slike personer nå i større grad blir fanget opp eller meldt inn til sentrale enheter som nettpatruljen til Kripos eller PST sentralt. Informasjonen kan eventuelt bli sendt tilbake til lokalt politi for oppfølging (Bjørge 2018, 31-34). I denne oppgaven skal jeg vise hvordan nettpatruljen til Kripos fungerer og konkret tas i bruk for å forebygge radikaliserings på internett.

Et av delprosjektene som presenteres i rapporten handler om ytre høyres aktivisme på internett og sosiale medier, som da er særlig relevant for denne oppgaven. Den konkluderer med at alle de mest sentrale organisasjonene har åpnet digitale plattformer som de bruker for spredningen av nyhetsaker og propaganda, samt kommunikasjon med sine sympatisører, mens den plattformen som er mest populær hos de fleste organisasjonene uten tvil er Facebook, hvor aktiviteten samlet sett har økt betydelig fra 2015 til 2017. For Den nordiske motstandsbevegelsen (DNM) var det heller nettsiden Frihetskamp.net som var den viktigste plattformen på internett. Felles for alle organisasjonene er bruken av nettet for å spre innvandrerfiendtlig propaganda. Det påpekes derimot at

tusenvis av følgere på sosiale medier ikke nødvendigvis er synonymt med det å mobilisere i den virkelige verden, og denne påstanden underbygges med begrepet «*slacktivism*», som innebærer en type engasjement der samfunnsmessig og politisk aktivisme er begrenset til deltakelse kun gjennom tastetrykk på internett og sosiale medier. Denne tesen ser ut til å gjelde for mesteparten av ytre høyres aktivisme. Det mobiliseres i liten grad utenfor nettet, og sammenlignet med aktivismen på 90-tallet, påpekes det at nettet muligens har hatt en passiviserende effekt. Den aggressive politiske volden som foregikk i det offentlige rom har flyttet seg til det digitale rom (Bjørge 2018, 171-173).

Et unntak fra *slacktivism*-tesen er DNM, som i enkelte tilfeller har mobilisert like mange til gatedemonstrasjoner som de har følgere på norske sosiale medier. De er ikke avhengig av sosiale medier, da gateaktivismen deres får mye oppmerksomhet i tradisjonelle medier. De andre organisasjonene engasjerer og mobiliserer imidlertid hovedsakelig gjennom nettet. Selv om det ikke ser ut til å være en sammenheng mellom ytre høyres nettaktivisme og evne til å mobilisere utenfor nettet, påpekes det at det kan være trekk ved nettaktivismen som har betydning. Blant annet kan nettet være en kilde til inspirasjon for en som ønsker å gjøre hatefulle ytringer om til ord, og ytre høyres bruk av sosiale medier kan bidra til tilgjengeliggjøring, normalisering og spredning av deres ekstreme ideologi (Bjørge 2018, 173-174). Vi ser at det hovedsakelig tas for gitt at det er mulig å lage tydelige skiller mellom online og offline, og rapporten underkjenner offline hatkriminalitet som har sitt opphav/inspirasjon i nettfora, samtidig som den også viser til at nettaktivismen kan spille en rolle i radikaliseringsprosessen.

Til slutt presiseres det at studien er veldig begrenset, fordi det er en rekke sentrale nettfora og aktører som ikke har blitt inkludert. Dette skyldes at forskerne ikke hadde fri tilgang til lukkede og halv-lukkede forum. Det påpekes også at det i fremtiden kan være relevant å følge med på andre typer sosiale medier, da den internasjonale trenden ser ut til å være at ytre høyre bytter til nye sosiale medier når de «gamle» som for eksempel Facebook og Twitter ikke lenger tillater hatefulle og rasistiske ytringer. Eksempler på nye sosiale medier er VKontakte, Gab og Telegram (Bjørge 2018, 174-175). Andre internasjonale studier viser også at for eksempel Gab i stor grad har brukere som har blitt bannlyst fra andre sosiale nettverk, og at dette sosiale mediet fungerer som et ekkokammer hvor høyreekstremt tankegods ikke blir utfordret (Lima et al. 2018). I lys av denne utviklingen blir det interessant å se hvordan radikalisering forebygges på internett, og hva denne nye trenden betyr for forebyggingsarbeidet i Norge.

Radikalisering i en digital tidsalder

Mens noen studier nærmest ignorerer internett som en arena for radikalisering, er det for andre et fokus. I en forskingsrapport utgitt av *RAND Corporation* fra

2013, blir resultatet av forskningen på internetts rolle i radikaliseringsprosessen av 15 terrorister i Storbritannia fremlagt. Forskerne intervjuet politietterforskerne som var involvert i disse sakene, og så på individenes online-atferd fra dataen som ble hentet av politiet fra datamaskinene deres (Von Behr 2013).

Hovedfunnet i studien bekrefter at internett var en hovedkilde for all informasjon, for kommunikasjon og for propagandaen av deres ekstreme tro. Videre kommer det frem at internett øker mulighetene for å bli radikalisert som en følge av mulighetene den tilbyr for å komme i kontakt med flere likesinnede folk, uavhengig av kjønn, etnisitet og geografisk avstand. Dermed er det større mulighet for å bekrefte eksisterende meninger og unngå utfordring av disse på internett, sammenlignet med den fysiske verden. Forskerne mener derfor at hypotesen om at internett fungerer som et ekkokammer blir bekreftet (Von Behr 2013).

Likevel fant de ingen støtte for hypotesen om at internett radikaliserer uten fysisk kontakt. I alle tilfellene av radikaliseringsprosessen de studerte, fant de frem til at den fysiske verden spilte en viktig rolle i prosessen. Individene hadde fysisk kontakt med familiemedlemmer eller venner som delte deres meninger. Ifølge forskerne erstatter derfor ikke internett behovet for fysisk kontakt under radikaliseringsprosessen. Med denne bakgrunnen mener forfatterne av rapporten at et individs besittelse av en minnebrikke med ekstremt innhold, eller at han/hun har delt ekstremt innhold på sosiale medier alene ikke er bevis på at personen er radikalisert. Det er behov for en bredere etterforskning av individets personlige liv og sosiale relasjoner for å forstå hvorfor det har sett på eller delt slikt material (Von Behr 2013). Deres hovedkonklusjon er altså at internett kan legge til rette for en radikaliseringsprosess, men er ikke tilstrekkelig alene. I lys av denne konklusjonen kan det argumenteres for at bekjempelsen av radikaliseringsprosessen på internett, ikke bør være forbeholdt internett, men også foregå i den fysiske verden. Gjennom min studie skal jeg vise hvordan norske aktører forholder seg til den virkelige og den virtuelle verden i forebyggingsarbeidet.

En komparativ studie av Spania, Belgia og USA om forebygging mot radikaliseringsprosessen

Som vi ser påpeker den overnevnte forskningsrapporten at det fysiske fremdeles spiller en rolle i radikaliseringsprosessen, og slik kan det dermed være interessant å se hvordan ulike land håndterer radikaliseringsprosessen lokalt; hva sier strategiene oss om forståelsen av radikaliseringsprosessen og internett? Til slutt har jeg derfor valgt en studie som viser hvordan andre vestlige land jobber med å håndtere radikaliseringsprosessen på internett. Forskningsartikkelen er fra 2018 og skrevet av Dr. Donna Starr-Deelen og Dr. Patricia Pazos. I denne analysen har de utforsket hvordan Spania, Belgia og USA håndterer ekstremisme trusselen (Pazos og Starr-Deelen 2018).

I artikkelen kommer det frem at USA har lagt stor vekt på å overvåke nettsider med ekstremt innhold, og i noen tilfeller stengt/blokkert slike sider. Bekymringer om ytringsfriheten har likevel iblant ødelagt forsøkene på å stanse hatefulle ytringer. I Belgia har lovene om internett blitt strengere, og flere websider relatert til terrorisme har blitt lagt ned. Bedre overvåkning av diskusjonsforumer og sosiale medier er iverksatt for å forebygge radikaliseringsmetodene i EU-land. I Spania har det også blitt lagt vekt på overvåkning, og en spesialgruppe innenfor politiet har blitt dannet for å finne, identifisere og slette profilene til de som rekrutterer til terrorisme, samt websider og andre forumer. I artikkelen konkluderes det med at alle disse tre demokratiske landene er nødt til å jobbe mer med å forebygge radikaliseringsmetodene på sosiale medier på en måte som ivaretar folks ytringsfrihet, da dette er noe som vil plage alle disse landene i flere år fremover (Pazos og Starr-Deelen 2018). Strategiene indikerer at internett anses som hovedarenaen for radikaliseringsmetodene, og at det fysiske har fått en langt mindre betydning i denne prosessen. Derfor er forebyggingsarbeidet på internett i stor grad rettet mot å overvåke og slette ekstremt innhold. I analysedelen skal vi se om slike strategier blir tatt i bruk i Norge eller ikke, og om vernet av ytringsfriheten påvirker forebyggingsarbeidet på internett.

Gjennom tidligere forskning på feltet ser vi at internett blant annet tilskrives en avgjørende rolle, en stor rolle, en mindre rolle, og også en ubetydelig rolle i radikaliseringsprosessen. Ut fra dette vil det bli interessant å se hva datamaterialet for oppgaven vil vise. Hvordan blir internetts rolle forstått i handlingsplanen? Har mine informanter som alle jobber med å forebygge radikaliseringsmetodene, lik forståelse av internetts rolle i radikaliseringsprosessen? Hva er årsakene bak disse forståelsene? Vi skal også se hvordan aktører forhandler med teknologien i det spesifikke forebyggingsarbeidet. Som nevnt tidligere er radikaliseringsmetodene på internett et relativt nytt fenomen, og det er derfor mindre forskning på hvilken rolle internett spiller i radikaliseringsprosessen og hvordan det forebygges. Det er knapt noen forskning som sier noe om det sistnevnte under norske forhold. I min studie skal jeg vise hvilken forståelse av internetts rolle som ligger til grunn hos myndighetene og aktører som forebygger radikaliseringsmetodene, og hvordan dette kan innvirke på forebyggingsarbeidet. På denne måten kan oppgaven både være med på å skape en større forståelse for forebyggingsfeltet og prosessene rundt forebyggingsarbeidet på internett.

Før jeg går over til analysekapitlene skal jeg først gjøre rede for den metodiske tilnærmingen min og arbeidsprosessen som ligger bak oppgaven.

Kapittel 3. Veien til målet- med noen lukkede og halvåpne dører

Etter å ha sett på det teoretiske rammeverket og tidligere forskning, skal det i dette kapittelet gjøres rede for metodisk tilnærming og empirisk grunnlag. Hvordan bør et så betent og delvis lukket felt, som forebyggingsfeltet mot radikaliseringsarbeid på internett undersøkes? Er alle aktører villig til å uttale seg om sine forebyggingsstrategier? For å få innsikt i forebyggingsarbeidet har jeg hovedsakelig benyttet meg av intervju, men også supplert med dokumentanalyse som metode for innsamling av data. Jeg starter med å gjøre rede for utformingen av problemstillingen.

Problemstilling

Utgangspunktet for forskningsprosjekter er tema og spørsmål forskeren, fagmiljøet og eventuelt de som finansierer forskningen er interessert i. Faglitteraturen, problemer i samfunnet eller situasjoner forskeren kjenner til kan være grunnlaget for inspirasjon til temaene (Thagaard 2013, 49). Jeg har tatt utgangspunkt i et samfunnsproblem, og det var tidlig klart for meg at det akkurat var dette jeg ville studere. I forbindelse med bacheloroppgaven min i religionshistorie på Universitetet i Oslo, som handlet om hvordan ulike bygg kan ha en radikaliserende virkningskraft på mennesker, fant jeg ut at flere forskere og eksperter på området påpeker internett som den nye radikaliseringsarenaen. Derfor visste jeg at «internett og radikaliseringsarbeid» vil være tema for masteroppgaven, men ikke hvor fokuset skulle ligge. Her var jeg usikker på om jeg skulle studere hvilken rolle internett spiller hos folk eller hvordan det forebygges.

Etter flere samtaler med veilederne kom vi frem til at det blir utfordrende å ta kontakt med eller observere potensielt radikalisererte folk, og at jeg heller bør fokusere på hvordan det forebygges. Gjennom dette ville jeg mest sannsynlig også få innblikk i hvilken rolle internett kan spille i radikaliseringsprosessen. Dermed ble hovedproblemstillingen *hvordan forebygges radikaliseringsarbeid på internett i Norge?* En slik konkret, men åpen og fleksibel problemstilling tidlig i prosessen ble retningsgivende for hva som skulle studeres, hvilken metode som skulle brukes, og hvordan empirien skulle analyseres (Thagaard 2013, 49-50). Med andre ord blir spørsmål om hva en undersøkelse skal fokusere på, det samme som å utforme en problemstilling. Det overordnede hovedspørsmålet forble uendret gjennom arbeidet, mens underproblemstillingene ble utviklet med bakgrunn i det som kom frem.

Valg av metode

Denne oppgaven er basert på både kvalitative intervju av fem aktører som på ulike måter jobber med å forebygge radikaliseringsarbeid, samt kvalitative dokumentstudier av styringsdokumenter (nasjonale handlingsplaner for å

forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme fra 2010 og 2014). Intervjusamtaler gir kunnskap om hvordan personer opplever og reflekterer over sin situasjon, og er dermed et godt utgangspunkt for å få informasjon om opplevelser, synspunkter og selvforståelse. Studier av dokumenter skiller seg derimot fra slik data som forskeren samler inn i felten, da disse tekstene er skrevet for et annet formål enn det forskeren bruker dem til. Kvalitative tilnærminger er godt egnet for å oppnå en forståelse av sosiale fenomener, og fremgangsmåtene preges av mangfold og variasjonsbredde. Kvalitative metoder søker å gå i dybden, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall (Thagaard 2013, 11-17 & 59). Jeg mener at en kvantitativ tilnærming, for eksempel et spørreskjema, ikke ville ha vært aktuell for å undersøke min problemstilling, da det er få som jobber med å forebygge radikalisering på internett i Norge. Videre er kvalitative intervju bedre egnet for å avdekke hvordan informantene opplever og forstår teknologien.

Allerede før jeg satte i gang intervjuprosessen, var jeg klar over at handlingsplanen fra 2014 er viktig for forebyggingsarbeidet mot radikalisering på internett. Da alle informantene mine også refererte til den under intervjuene, valgte jeg i samspill med veilederne mine å studere planen(e), og inkludere disse i tillegg til egenproduserte data for å gi et bredere perspektiv over forebyggingsfeltet. De nasjonale handlingsplanene har vært svært nyttige som supplement for å få innsikt i hvorfor fokus på radikalisering og internett ble viktig fra offentlig hold, forståelsen av internetts rolle i radikaliseringsprosessen, tiltakene som er rettet mot å forebygge på internett, og status på forebyggingsarbeidet. Av hensyn til temaet for oppgaven er analysen begrenset til de delene av handlingsplanene som omhandler internett og bakgrunnen for planene. Gjennom intervjuene fikk jeg innsyn i informantenes synspunkter og meningsdannelse om internetts rolle i radikaliseringsprosessen, og hvordan de aktørene som bruker internett i forebyggingsarbeidet, forhandler med teknologien. Ved å velge en kombinasjon av dokumentanalyse og kvalitativt intervju, har jeg både vært veldig nær kildemateriale, samtidig som jeg også har hatt en betydelig avstand. Målet har vært å gi et mer helhetlig bilde av forebyggingsfeltet på internett gjennom bruken av begge avstandene vekselvis.

Utvalget av informanter

Det å definere utvalget en undersøkelse baserer seg på, handler om *hvem* forskeren skal få informasjon fra (Thagaard 2013, 60). I mitt tilfelle var den store utfordringen at det er få som jobber konkret med å forebygge radikalisering på internett, og at alle disse heller ikke er villig til å stille til intervju. Før jeg kom i gang med innsamlingsprosessen av data visste jeg lite om hvem som forebygger radikalisering på internett. Jeg hadde bare hørt om Kripos (Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet) som «patuljerer» på nettet, uten å være klar over hva det innebærer. Bortsett fra dem var jeg interessert i alle aktører som forebygger

radikalisering, som både kunne si noe om deres egen forebygging på internett, forståelsen av internetts rolle i radikaliseringsprosessen, og generelt om hvordan forebyggingsarbeidet foregår på internett i Norge.

Jeg begynte med å oppsøke informasjon om hvem som jobber med dette i Trondheim kommune, men de aktørene jeg kom i kontakt med ville ikke stille til intervju. Dette fordi de mente at de verken forebygger radikalisering på internett eller har kunnskap om dette. Et vanlig svar var at alt som har med internett og radikalisering å gjøre skjer i Oslo. Dermed skjønnte jeg tidlig at hovedarbeidet med å forebygge radikalisering på internett skjer i Oslo, og rettet derfor søket etter informanter i hovedstaden. Jeg har valgt å kalle deltagerne for informanter, fordi begrepet i større grad gir assosiasjoner til at intervjupersonene er spesielt informative om temaene som skal studeres (Thagaard 2013, 97). Følgende informanter er intervjuet:

1	Kvinnelig informant: jobber med å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme på internett hos Kripos.
2	Kvinnelig informant: ansatt i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (Bufdir). Jobber med å forebygge hatefulle ytringer.
3	Mannlig informant: medlem av Stopp hatprat, som er en ungdomskampanje som jobber for menneskerettigheter og mot hatytringer.
4	Kvinnelig informant: medlem av en tankesmie som jobber med å fremme forebygging som en strategi mot voldelig ekstremisme.
5	Kvinnelig informant: forsker. Hun har tidligere vært vitenskapelig assistent i C-REX (Center for Research on Extremism: The Extreme Right, Hate Crime and Political Violence), og deltatt i flere forskningsprosjekter om høyreekstremisme i Norge.

Rekrutteringen av informanter foregikk hovedsakelig etter det Thagaard (2013) beskriver som *snøballmetoden*, hvor den første aktøren jeg kom i kontakt med i Oslo, informerte meg om andre aktører som har tilsvarende egenskaper eller kvalifikasjoner som er relevante for problemstillingen. Fremgangsmåten min var å sende en epost med intervjuguide (se vedlegg) og forespørsel (og informasjon) om intervjuet, samtidig som jeg også kunne ringe aktører som ikke responderte. En utfordring jeg møtte på var at enkelte aktører igjen sa at de verken innehar kunnskap om eller selv forebygger på internett, og at de derfor ikke ville delta. En annen utfordring var at jeg ikke hadde muligheten til å reise fram og tilbake til Oslo, og bestemte meg derfor å utføre alle intervjuene i sommerferien. Jeg mistenkte at utvalget av tilgjengelige informanter ville være mindre i denne perioden, men heldigvis fikk jeg utført alle intervjuene i denne perioden med de som ønsket å delta, bortsett fra et intervju, som ble gjennomført over telefon noen uker senere.

En aktørgruppe som jeg særlig ønsket å komme i kontakt med, blant annet fordi flere jeg tok kontakt med påpekte dem som aktive i å forebygge radikalisering på internett, var PST. Men jeg fikk ikke innsyn i forebyggingsarbeidet deres, da jeg fikk avslag fra dem på intervjuforespørselen min, og fordi deres praksiser og rutiner generelt er hemmeligholdte. Det har åpenbart vært en metodisk utfordring å forske på en tematikk der kanskje de mest aktive aktørene har en interesse av å hemmeligholde. Dermed ser vi at utvalget både er *strategisk*, ved at deltakerne er valgt ut fra egenskaper og kvalifikasjoner som er relevante for problemstillingen, samtidig som det er et *tilgjengelighetsutvalg*, hvor fremgangsmåten er basert på at de er tilgjengelig for meg (Thagaard 2013, 61). Til tross for avslaget fra PST og mangelen på aktører som forebygger radikalisering på internett, fikk jeg heldigvis til intervju med flere relevante aktører, og jeg anser derfor intervjumaterialet i kombinasjon med dokumentstudiene som tilstrekkelig for å undersøke oppgavens problemstillinger.

Gjennomføring og forskningsetikk

Som mennesker og forskere må vi ta hensyn til individers rett til å beskytte sitt eget livsrom, sin æresfølelse, sin stolthet og integritet innenfor kulturens fastsatte grense. Vi må finne oss i at enkelte handlinger ikke er akseptable under noen omstendigheter, selv om de fører til gode konsekvenser. For eksempel regnes det som god moral at de det forskes på blir orientert om dette og hva forskningen innebærer, samt at de gir deres eksplisitte samtykke til medvirkningen. Dette er knyttet til erkjennelsen om at forskningen kan føre til negative virkninger for dem, og derfor skal de selv ha rett til å vurdere eventuelle belastninger. Nært beslektet til dette etiske kravet om å verne den enkeltes integritet og private rom ligger forutsetningen om at den utforskede anonymiseres. Det er vanlig at samfunnsforskere anonymiserer sine tekster ved å gi personer og steder andre navn. Dette kravet kan i mange fag svekke forskningsresultatene, da forskeren blir nødt til å utelate viktige kilder (Alver og Øyen 1997, 14).

Alle fysiske intervju ble gjennomført i perioden mellom 12. juli-08. august i Oslo, på informantens arbeidssted (etter deres ønske). Det siste intervjuet med informanten fra Bufdir ble gjort over telefon i september. Som nevnt tidligere, fikk informantene tilsendt forespørsel med informasjon om forskningsprosjektet, samt intervjuguide via epost noen uker i forkant. Før intervjuene begynte ble informantene bedt om å skrive under på et samtykkeskjema, hvor de ble opplyst om at det er frivillig å delta i dette prosjektet, og at de når som helst kan trekke tilbake deres samtykke. Videre skulle alle opplysningene fra dem bli behandlet anonymt, og eventuelle lydopptak av intervjuene og andre opplysninger om dem vil ikke brukes for andre formål, og slettes etter at prosjektet er ferdig. Jeg fikk tillatelse til å ta opp alle intervjuene på en lydopptaker. Her kunne jeg også bare ha tatt notater underveis, men valgte å ta opp lyden, for å kunne beskrive

meninger og utsagn på best måte, og for å gi informantene full oppmerksomhet slik at intervjuet flyter godt (Thagaard 2013, 111-112). Etter innleveringen av prosjektet vil lydopptakene og andre opplysninger om deltakerne, som har blitt oppbevart på min personlige datamaskin (som bare jeg har hatt tilgang til med passord), slettes. Alle data er behandlet i tråd med NTNU sine retningslinjer for datahåndtering og informasjonssikkerhet, og prosjektet ble meldt inn og godkjent av Personvernombudet for forskning i Norge (NSD).

Jeg har sikret anonymiteten til deltagerne ved å kalle dem for informanter, og også skjult navnet på mindre organisasjoner/ nåværende arbeidssted, for at informantene ikke skal kunne gjenkjennes. Dette føler jeg har vært befriende for informantene, og ført til at de har uttrykt seg mer åpent. Det å anonymisere enkeltpersoner kunne ha vært problematisk, da deres organisatoriske tilhørighet er avgjørende for å forstå deres bidrag. Jeg mener at kravet om anonymitet ikke har svekket forskningsresultatene i dette forskningsprosjektet, da det viktigste var å få frem deres bakgrunn (om det er en forsker, en som er ansatt i et departement eller hos politiet, eller om det er representanter fra en frivillig organisasjon), og deres forståelse av internets rolle i radikaliseringsprosessen, samt deres konkrete arbeid med å forebygge på internett.

Et kvalitativt forskningsintervju er en samtale mellom forsker og informant, som kan utformes på ulike måter. Min fremgangsmåte var det som kalles for en delvis strukturert tilnærming. Tematikken og spørsmålene i intervjuguiden var bestemt på forhånd, mens jeg avgjorde rekkefølgen underveis. På denne måten sørget jeg for at temaene som er viktig for problemstillingen ble diskutert, samtidig som jeg også kunne følge informantens fortelling (Thagaard 2013, 97-98). I stedet for å fungere som en mal, fungerte dermed intervjuguiden som en veiledning. Thagaard viser til Kvale & Brinkmann, som fremhever at det kvalitative intervjuet er preget av en asymmetrisk relasjon mellom intervjueren og informanten. Dette fordi det er intervjueren som styrer intervjuet, temaene og driver den fremover. Likevel blir intervjusituasjonen preget av mindre asymmetri hvis informanten har kompetanse i kommunikasjon, som ofte blir utviklet i forbindelse med kommunikasjon i utfordrende situasjoner (Thagaard 2013, 96-97). En slik kompetanse kunne jeg merke hos informantene mine, som alle var profesjonelle representanter fra ulike organisasjoner. I motsetning til privatpersoner som for eksempel skulle snakke om noe sårbart, var det i mitt tilfelle ekspertintervju, hvor det er å forvente at de har mye å melde og til tider også styrer intervjuet.

I følge Thagaard kan det mest vellykkede intervjuet beskrives ved at intervjueren viser et oppriktig og ekte engasjement. Videre kan positive reaksjoner fra intervjueren også være avgjørende for å få til en dialog. En måte å signalisere interesse for det en informant sier er gjennom *prober*. Dette er oppmuntrende tilbakemeldinger i form av spørsmål eller korte respons, som

bidrar til å skape flyt i samtalen (Thagaard 2013, 102). Dette var viktig i alle intervjuene, men særlig i intervjuet som ble gjennomført på telefon. Jeg visste ikke hvilken setting informanten befant seg i, og dette kan også påvirke hvor fri informantene føler seg til å snakke om ulike temaer (Thagaard 2013, 110). Hun kunne ikke lese kroppsspråket eller ansiktsuttrykkene mine, og derfor tror jeg flere prober fra min side som «riktig» og bekræftende «mm» bidro til at vi fikk en god dialog, og at jeg fikk mye nyttig informasjon ut fra samtalen. Alle intervjuene varte fra 45 minutter til litt over en time, og jeg opplevde informantene som svært imøtekommende og interessert i det jeg skulle intervju dem om. Jeg oppfattet imidlertid noen av intervjuene som halvåpne dører.

Når man studerer hvordan radikaliseringsforebygging kan oppleves at ting blir hemmeligholdt. Som nevnt tidligere, var ikke alle aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsinteressert i å stille til intervju. Den største utfordringen jeg opplevde i intervjusituasjonen var at noen av aktørene var kritiske til andre aktører, men de ønsket ikke at denne kritikken skulle være en del av intervjumaterialet, fordi det handlet om samarbeid. De som jobber aktivt med å forebygge må holde noe hemmelig fordi de er avhengig av samarbeid, og jeg kunne derfor ikke bruke alt som ble sagt i intervjuet. Dette kan igjen kobles til Callons (1998) varme situasjoner, da utfordringen med radikaliseringsinteressert er relativt nytt, og det er ulike posisjoner og meninger om hvordan det bør forebygges, samtidig som alle er avhengig av samarbeid. En oversvømmelse eller en konsekvens av samarbeidskollaps mellom aktører kan i verste fall bety at folk blir drept, og jeg har derfor en forståelse for hvorfor det ikke er aktuelt å dele all informasjon om dette, selv om det kan påvirke forskningsresultatet. Fraværet av hvordan samarbeidet mellom ulike aktører foregår i praksis blir dermed en svakhet i oppgaven.

Etter å ha transkribert alle intervjuene, lagde jeg flatempiriske fortellinger som sammenfattet intervjuene, og kategoriserte dermed empirien for å få bedre oversikt. Dette gjorde jeg for så vidt også med styringsdokumentene. I samspill med veilederne ble sammendragene drøftet, hvor vi prøvde å se hva empirien «forteller». Ved å holde meg nær empirien og latt den snakke først, har jeg fulgt metodiske steg som er inspirert av *Grounded Theory*: «*Stated simply, grounded theory methods consist of systematic, yet flexible guidelines for collecting and analyzing qualitative data to construct theories 'grounded' in the data themselves*» (Charmaz 2006, 2). Gjennom identifiseringen av ulike tema og koder ble det enklere å se forskjeller og likheter på tvers av intervjuene og styringsdokumentene. Her har jeg altså ikke tatt utgangspunkt i en eller flere teorier fra begynnelsen, eller en hypotese som skulle testes opp mot en teori, men analysert empirien nedenfra og opp, hvor hensikten ikke har vært å konstruere ny teori, men knytte funnene gjort i analysen til eksisterende teorier og begrep for en utvidet forståelse av det fenomenet som utforskes.

Prosjektets reliabilitet og validitet

Reliabilitet og *validitet* anses som sentrale begrep i vurderingen av forskningens kvalitet på grunnlag av troverdighet. Reliabilitet eller forskningens pålitelighet, handler om forskningen er utført på en tillitsvekkende måte. Utgangspunktet er om en annen forsker kommer frem til samme resultat ved å anvende de samme metodene. Repliserbarhet er imidlertid vanskelig å oppnå i kvalitative studier. Derfor bør reliabiliteten knyttes til at forskeren gjør rede for fremgangsmåtene i prosjektet for å overbevise om kvaliteten på forskningen (Thagaard 2013, 193-203). I dette kapittelet har jeg beskrevet fremgangsmåten i å innhente data og hvordan det har blitt bearbeidet. Dermed er metodekapittelet grunnlaget for reliabiliteten i denne avhandlingen. Videre har jeg styrket reliabiliteten ved å være tydelig gjennom hele oppgaven på hva som er min stemme og hva som er innsamlet empiri. Dette er gjort gjennom sitatbruk og referering.

Validitet kan knyttes til gyldigheten av de tolkningene som forskeren kommer frem til. Er tolkningene vi kommer frem til gyldige i forhold til den virkeligheten vi har studert? En måte å styrke validiteten på er å tydeliggjøre hvordan analysen gir grunnlag for konklusjonene man kommer frem til (Thagaard 2013, 194-205). For å styrke validiteten, har jeg i denne oppgaven både brukt teoretiske analyseverktøy og tidligere forskning. Videre har jeg hele tiden vært bevisst over at det er uunngåelig at jeg som forsker ikke har tilegnet meg meninger ubevisst under intervjuene som påvirker hvordan jeg tolker materialet. Dette innebærer for eksempel at jeg tolker materialet ut ifra hvordan informantene presenterte seg selv eller oppførte seg under intervjuet. Allikevel har gyldigheten blitt styrket gjennom samtaler med veilederne mine, som også har sett på utdrag av intervjumaterialet. Dermed kunne jeg kontrollere at mulige forhåndstolkninger ikke påvirket analysen.

Hvordan skal vi forstå nasjonale handlingsplaner, som denne oppgaven også baserer seg på, i henhold til pålitelighet og validitet? Offentlige dokumenter som for eksempel meldinger og innstillinger fra regjering til storting, stortingsforhandlinger og NOU-rapporter anses ofte som uproblematisk beretninger, og vurderes som spesielt troverdige (Ryghaug 2002). Handlingsplaner inngår dermed også i denne listen av troverdige beretninger, selv om slike dokumenter også kan bygge på innhold som er tolket av andre.

Etter å ha gjort rede for arbeidet som ligger bak denne oppgaven, skal vi nå ta fatt på analysedelen av oppgaven. I de to neste kapitlene skal jeg presentere datamaterialet og drøfte det i lys av teoriene innramming og domestisering.

Kapittel 4. Innramminger av internett og radikaliserings- hvilke og hvorfor?

Nasjonale handlingsplaner er styringsdokumenter som en regjering lanserer med fokus på et bestemt område, hvor det legges føringer for hvordan utfordringer på et felt skal håndteres og følges opp. På denne måten blir politikk omformet til praksis. Ifølge Asdal (2011) innebærer slike politiske tekster blant annet strategier for å styre på enkelte områder, og sannsynliggjøre sammenhenger og realiteter. Regjeringen lanserte i 2014 «*Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*». Med denne handlingsplanen ønsket regjeringen å løfte arbeidet med å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme. Et mål med de 30 tiltakene i planen var at de skulle gi konkrete verktøy for de som arbeider med disse utfordringene i praksis (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 7 & 16). Mine informanter har referert til planen gjentatte ganger, og framstår slik som en nøkkeltekst på feltet.

I dette kapittelet skal jeg redegjøre for handlingsplanen, dens bakgrunn og innhold. Hvordan blir internetts rolle forstått i denne planen? Skal radikaliserings på internett også forebygges på internett? Hvordan? Jeg skal også se om mine informanter, som alle jobber med å forebygge radikaliserings, har samme forståelse av begrepet og internetts rolle i radikaliseringsprosessen som handlingsplanen. Dette vil belyses ved å identifisere ulike innramminger og oversvømmelser.

Internett- fra ubetydelig til betydelig som påvirkningsarena

Bakgrunnen for planen kan vi spore til flere kilder. Først og fremst bygger den på en tidligere handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme som ble lagt frem i 2010. Den ble kalt «*Felles trygghet – felles ansvar*». Det står at nåværende handlingsplan bygger videre på kunnskapen og erfaringene fra den forrige (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 13).

Handlingsplanen fra 2010, som var Norges første handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme, begynner innledningsvis med at Norge har vært forskånet for alvorlige terrorhandlinger i de senere år, men at det ikke betyr at det vil fortsette sånn. Hensikten med handlingsplanen blir beskrevet som at regjeringen gjennom den ønsker å sikre «et mer helhetlig grunnlag for koordinering av samfunnets tiltak for å motvirke radikaliserings og voldelig ekstremisme, samtidig som hensynet til demokrati, rettsikkerhet og et inkluderende samfunn ivaretas» (Justis- og Politidepartementet 2010, 7). Planen den gang bestod også av 30 tiltak, med fire innsatsområder. Disse var «Økt kunnskap og informasjon», «Styrke myndighetenes samhandling», «Styrket dialog og økt involvering» og «Støtte til sårbare og utsatte personer med alt fra bekymringssamtaler med personer som antas å være i faresonen, til mer satsing på forskning» (Justis- og Politidepartementet 2010, 27). I tillegg til

sikkerhetsmessige hensyn, var det også politiske årsaker som lå til grunn for planen.

Daværende statsminister Jens Stoltenberg sa i et intervju til Aftenposten etter lanseringen av handlingsplanen at «det har vært en oppfatning av at terrorhandlinger er noe som kommer utenfra. At det kan komme utlendinger til Norge og begå terror her. Både i Norge, Storbritannia og i USA er det sett ekstrem bruk av vold ut av miljøer av folk som er vokst opp i landet» (Staveland 2010). Det viser derfor at noe av bakgrunnen for handlingsplanen den gang var forandringen i forståelsen av hvem som kunne begå terrorhandlinger. I en Aftenposten-artikkel blir også de voldelige demonstrasjonene i Norge under Gaza-krigen i 2009 beskrevet som en vekker både for regjeringen og politiet, og at de ble nevnt flere ganger under pressekonferansen hvor handlingsplanen ble lansert (Staveland 2010). Terror trenger altså ikke nødvendigvis å være noe som kommer utenfra, og handlingsplanens 30 tiltak inneholder alt fra bekymringsamtaler med personer som kan være i faresonen, til mer satsing på forskning. Men hva da med internett?

Radikalisering på internett er i liten grad dekket i handlingsplanen fra 2010. Det er ingen egne tiltak om å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme på internett, men i tiltak 2 som er rettet mot mer forskning på dette fenomenet, blir også radikalisering på internett nevnt kort. I en annen del av handlingsplanen hvor det gjøres rede for kunnskap om radikalisering, blir internett nevnt som en mulig påvirkningsarena. Det henvises imidlertid til europeiske undersøkelser som tyder på at det å være aktiv på ekstremistiske nettsider og diskusjonsfora i seg selv ikke er tilstrekkelig for å bli radikalisert. Videre står det at det er vanskelig å forebygge effektivt på internett, da informasjonen på internett er omfattende og uoversiktlig. Forebyggende tiltak må derfor rettes mot å styrke motstandskraften hos de som kan tiltrekkes av denne type nettsider (Justis- og Politidepartementet 2010, 11 & 27). Forestillingen om internett som en radikaliseringsarena får derimot større oppmerksomhet i den nye planen.

Gjeldende Handlingsplan fra 2014 begynner i innledningen med å nevne terrorhandlingene fra 22. juli 2011 som de mest dramatiske voldshandlingene Norge har vært utsatt for siden andre verdenskrig. Terror blir beskrevet som den ytterste konsekvensen av radikalisering og voldelig ekstremisme, og tidlig innsats og evne til å fange opp personer som er i en risikosone blir nevnt som like viktig med det å sikre god beredskap. En arbeidsgruppe bestående av Statsministerens kontor og ni departementer ble nedsatt for utarbeidelsen av denne handlingsplanen. Involveringen av flere aktører blir begrunnet med at ansvaret for en tidlig forebyggende innsats også hviler på mange aktører. Justis- og Beredskapsdepartementet ledet arbeidsgruppen, som også innhentet erfaringer fra andre land, og gjennomførte møter med ulike lokale aktører i forbindelse med innspill og forslag til tiltak. Disse aktørene tilhørte blant annet

forskningsmiljøer, kommuner og ulike frivillige organisasjoner. Det poengteres at handlingsplanen er dynamisk, og vil derfor ved behov bli oppdatert. Dette er viktig for å kunne følge utviklingen og endringer i trusselbildet (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 7).

Tre utfordringer blir fremhevet som krevende i det å forebygge og motvirke radikaliseringsprosesser til voldelig ekstremisme: 1) Fremveksten av internett og sosiale medier som en virtuell radikaliseringsarena er en av disse, 2) at internasjonale forhold har fått stor betydning for trusselsituasjonen, og 3) at faren for polarisering mellom ulike grupperinger har økt (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 9).

Angående fremveksten av internett og sosiale medier står det at

Personer som fremmer ekstreme synspunkter på internett, finner lett støtte og ideologisk legitimering for sine oppfatninger. Gjennom internett får hatretorikk og budskap som forherliger vold i tillegg stor utbredelse. Informasjonen spres svært hurtig. Det er en utfordring å skille ut potensielle trusselaktører fra den store mengden av anonyme profiler på internett, som formidler kontroversielle budskap og utfordrer ytringsfrihetens grenser. Personer kan gå gjennom en radikaliseringsprosess som følge av sin nettaktivitet, uten at dette fanges opp av andre. Ekstremistiske budskap kan også enkelt nå personer som fysisk eller virtuelt er i randsonen av ekstreme miljøer, og som er sårbare for å bli påvirket i negativ retning. Ofte brukes det sterke visuelle og audiovisuelle virkemidler. For enkelte kan slik påvirkning, samt det å kommunisere med andre likesinnede på nettet, være en inngang til en radikaliseringsprosess. Aktivitet og påvirkning gjennom internett kan også forsterke en allerede påbegynt radikaliseringsprosess» (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 9).

I beskrivelsen av denne utfordringen fremkommer det ikke hvilke type grupperinger/personer som bruker internett for å fremme ekstreme synspunkter. Det er heller fokus på hvordan det gjøres, konsekvensene av dette og utfordringen med å skille ut reelle aktører som kan være en trussel fra den store mengden av anonyme profiler på internett. Hatretorikk og budskap som forherliger vold, samt sterke visuelle og audiovisuelle virkemidler blir identifisert som eksempler på hva som spres på internett av slike personer. Konsekvensene av dette kan være at personer som er sårbare og i randsonen av ekstreme miljøer kan gå gjennom en radikaliseringsprosess. Det er her snakk om både en fare for eksponering av slikt innhold, i tillegg til at kommunikasjon med andre likesinnede kan sette i gang en radikaliseringsprosess, og også en forsterkelse av en allerede påbegynt radikalisering. Vi ser at dette stemmer godt overens med deler av forskningen (Sunde 2013, Von Behr 2013) som har blitt

presentert tidligere i oppgaven, hvor det konkluderes med at internett tilrettelegger for effektiv radikaliserings og rekruttering.

Samtidig kan sitatet også knyttes til forskningen (Ravndal 2013) som sier at internett alene kan være tilstrekkelig for å radikalisere. Dette gjelder særlig hvor det i sitatet står at folk kan bli radikalisert som følge av sin nettaktivitet, uten at andre får kjennskap til dette. Vi kan forstå dette som at en person kan bli radikalisert bare ved å sitte foran pc-skjermen, og denne utviklingen fanges ikke opp av noen, fordi han/hun verken kommuniserer med noen online eller offline. En slik framstilling av teknologien peker mot en teknologideterministisk forståelse. Dette innebærer at samfunnet og mennesker er svake parter i møte med den autonome teknologien, og blir derfor påvirket og formet i teknologiens eget bilde.

I beskrivelser av internasjonale forhold blir ikke spesifikke land eller konfliktområder nevnt når utfordringene beskrives. Det står at fiendebildet har endret seg som en følge av Norges utenriks- og sikkerhetspolitiske profil, og at trusselen nå også i økende grad har blitt rettet mot Norge og norske myndigheter. Kombinasjonen av dette fiendebilde og at enkeltpersoner har reist til konfliktsoner og deltatt i kamphandlinger blir fremhevet som en trussel mot Norge. Det påpekes at erfaringer slike personer har tilegnet seg kan gjøre det lettere for dem å delta i planleggingen og utførelsen av terrorangrep på norsk jord (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 9-10). Selv om spesifikke land eller områder ikke blir nevnt i beskrivelsen av utfordringene, kommer det frem under tiltak 3 som går ut på å sette i gang et forskningsprosjekt om radikaliseringsprosesser og motivasjonsfaktorer knyttet til ekstrem islamisme og fremmedkrigere, at «prosjektet har sin bakgrunn i behovet for mer kunnskap om norske fremmedkrigere som har reist til Syria og bekymringer over deres kapasitet og intensjon om å bruke vold etter tilbakekomst» (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 17-18). Med bakgrunn i dette kan vi forstå utfordringen med endrede internasjonale forhold og dens store betydning for trussel situasjonen i Norge, som hovedsakelig knyttet til Syria og fremmedkrigere som har reist for å delta i kamphandlinger.

Ifølge handlingsplanen vil polariseringen mellom norske ekstremistiske trusselaktører øke i tiden fremover, og konsekvensene av dette kan være «rekruttering til og radikaliserings av ulike, og eventuelt nye, grupper» (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 10). Al-Qaida-inspirert ekstremisme og islam fiendtlig høyre-ekstremisme blir påpekt som to dominerende motpoler innenfor voldelig ekstremisme i Norge. Det står at disse har en gjensidig påvirkning på hverandre og sannsynligvis vil påvirke radikaliserings og trusselbilde i tiden fremover. Sentrale aktører innenfor al-Qaida-inspirert ekstremisme blir fremstilt som unge personer som har vokst opp i Norge. Det står at «disse fremmer hat- og voldsretorikk rettet mot Vesten, og spesifikt rettet mot Norge, norske

interesser og symboler» (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 10). Miljøet har på kort tid blitt synlig og handlingsorientert, og er aktiv i å rekruttere unge personer. Miljøet blir beskrevet som delvis organisert, hvor flere er involvert i aktiviteter som kan relateres til terror. Derfor er det å hindre ytterligere radikaliserings og nyrekruttering blant disse understreket som avgjørende. På den andre siden består det norske høyreekstremer miljøet av løse nettverk med enkeltpersoner som er ekstreme i varierende grad. Disse aktørene forfekter et islamfiendtlig eller innvandringsfiendtlig verdensbilde. Det påpekes at den mangelfulle evnen til grupper, organisasjoner eller ledere til å virke samlende kan endre seg med en voldsaksjon fra ekstreme islamister i Norge. Dette kan føre til mobilisering og koordinering av norske høyreekstremister, i tillegg til en generell økning i sympati for, og oppslutning om, høyreekstremideologi (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 10).

Behovet for en ny handlingsplan ser dermed ut til å være basert på 22. juli-angrepet, at den (internasjonale) situasjonen har blitt annerledes, at trusselbilde har blitt mer kompleks og fremveksten av internett som en radikaliserings-arena. Videre peker beskrivelsen av den endrede internasjonale situasjonen og dens store betydning for trussel situasjonen i Norge mot IS og det at nordmenn reiste til Syria som fremmedkrigere. Sist, men ikke minst ser vi også et stort fokus blant europeiske land i å utarbeide lignende handlingsplaner i tiden før denne handlingsplanen. Både Storbritannia og EU la frem sine handlingsplaner (NTB 2014), og EUs, Sveriges, Danmarks og Finlands utarbeidelse av egne handlingsplaner for å bekjempe denne problematikken nevnes for så vidt også i nåværende handlingsplan (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 14). I lys av dette kan også denne trenden med å fremlegge handlingsplaner i europeiske land se ut til å ha spilt en rolle i behovet for en ny norsk handlingsplan.

Re-innramming av handlingsplanen

Som antydnet tidligere i kapittelet var det lite fokus på internett i handlingsplanen fra 2010. Internett blir nevnt som en mulig påvirkningsarena, men det vektlegges at det er vanskelig å forebygge effektivt på internett, og forebyggende tiltak må derfor rettes mot å styrke motstandskraften hos de som tiltrekkes av dette. Denne innrammingen innebåret altså tanken om internetts rolle i radikaliseringsprosessen som minimal, og at det i stedet for å forebygge på internett heller bør jobbes med de personene som lar seg bli påvirket. Det underliggende premisset for innrammingen synes å være at terror ikke nødvendigvis er noe som kommer utenfra, og handlingsplanen inneholder 30 tiltak om alt fra bekymringsamtaler med personer som kan være i faresonen, til mer satsing på forskning.

Noe som ikke ble inkludert i denne innrammingen var at internett faktisk kunne spille en betydelig rolle i radikaliseringsprosessen. 22.juli-angrepet og norske fremmedkrigere førte til oversvømmelse av denne rammen. I den nye

handlingsplanen blir både angrepet og fenomenet nevnt, men ikke hvilken rolle internett spilte for de involverte radikaliseringsprosesser. Som vist tidligere i oppgaven, slår forskningsrapporter fra 2013 fast at internett spilte en avgjørende rolle i radikaliseringsprosessen til den ansvarlige for 22.juli-angrepet, og at en metode som ble benyttet for å rekruttere norske muslimer til kamp var å dele grafiske bilder av døde eller sårede muslimer i krigssoner som Syria på Facebook. Disse hendelsene kan dermed ha ført til at tanken om internett som ubetydelig i radikaliseringsprosessen, og at det heller bør fokuseres på de som tiltrekkes av dette, ble forandret i den nye handlingsplanen.

I motsetning til den forrige handlingsplanen, poengterer gjeldende handlingsplan den problematiske siden av internett i forhold til radikaliseringsprosesser. Her fremheves det at teknologien bidrar til at hatretorikk, budskap som forherliger vold, og ulike former for ekstremt innhold får en stor spredning, og enkeltindivider kan dermed gå gjennom en radikaliseringsprosess som en følge av deres netttaktivitet. Jeg har argumentert for at forståelsen av internett i den nye planen kan sies å være teknologideterministisk, da teknologien tilskrives en formende rolle i møte med mennesker og samfunnet, hvor mennesker ikke har noen mulighet til å påvirke det som skjer. I tillegg til å anerkjenne internets rolle i radikaliseringsprosessen, inneholder også den nye handlingsplanen 5 tiltak som er rettet mot å forebygge radikaliseringsprosesser og rekruttering gjennom internett, og fremhever at det «er behov for styrket innsats mot radikaliseringsprosesser og rekruttering gjennom internett, samt mer *aktiv* bruk av internett i selve forebyggingsarbeidet» (Justis- og Beredskapsdepartementet 2014, 23).

Dermed ser vi at framveksten av internett som en radikaliseringsarena, i tillegg til internasjonale forholds betydning for trusselsituasjonen i Norge, og den økende faren for polarisering mellom ulike grupperinger var eksternaliteter som ikke ble tatt med i betraktningen i den første innrammingen. Disse eksternalitetene førte til oversvømmelse, og måtte derfor innlemmes eller re-innrammes i neste handlingsplan. En konsekvens av å ikke ta grep om eksternalitetene ville ha vært at utviklinger i samfunnet, som kan ha stor betydning for radikaliseringsprosessen, ville ha blitt ignorert. I forbindelse med internett ville dette ha betydd å snu ryggen til en potensielt avgjørende radikaliseringsarena. Selv om gjeldende handlingsplan har innlemmet eksternalitetene som uteble i forrige plan, er det som Callon (1998) påpeker, umulig å utarbeide en altomfattende kontrakt som inkluderer alle mulige eventualiteter. Jeg skal i kommende del, ved å se på de tiltakene som gjeldende handlingsplan inneholder for å forebygge radikaliseringsprosesser og rekruttering gjennom internett, påpeke slike eksternaliteter.

Tiltak for å forebygge radikaliseringsprosesser på internett

Av 30 tiltak i handlingsplanen, er 5 rettet mot å forebygge radikaliseringsprosesser og rekruttering gjennom internett. De 5 tiltakene (tiltak 24-28) er å «styrke politiets

tilstedeværelse på internett», «forebygge diskriminering, trakassering og hatefulle ytringer på internett», «forebygging av hatretorikk», «øke kunnskapen om hvordan motvirke uønskede opplevelser på internett» og å «styrke arbeidet mot hatytringer og radikaliseringsprosessen på internett» (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 16). Som påpekt tidligere har internetts rolle i radikaliseringsprosessen blitt anerkjent i re-innrammingen av handlingsplanen, samt behovet for å bruke nettet mer aktivt i selve forebyggingsarbeidet. Vi skal derfor i det følgende se hva hvert av de overnevnte tiltakene innebærer, hvorvidt de er gjennomført, og hvordan internett blir forstått og tatt i bruk.

Styrke politiets tilstedeværelse på internett

Politiets tilstedeværelse på internett (tiltak 24) er Justis- og beredsskapsdepartementets ansvar. Tiltaket er å etablere en gruppe for å styrke politiets arbeid i å forebygge radikaliseringsprosessen og voldelig ekstremisme. Gruppens formål er å være tilstede på radikaliserende nettsider og delta i nettdebatt, samt drive kompetanseheving for politiet i forbindelse med radikaliseringsprosessen og voldelig ekstremisme. Det å videreutvikle de allerede etablerte tipstjenestene i regi av Kripos som et bedre virkemiddel også mot radikaliseringsprosessen og ekstremisme på internett, var også en del av tiltaket (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 23).

Ifølge statusrapporten for oppfølging av handlingsplanen på regjeringens hjemmeside per juli 2018, blir både tipstjenesten og politiets nettpatrulje benyttet av Kripos for å følge opp tiltaket, og blir beskrevet som en viktig plattform for den åpne og uniformerte tilstedeværelsen på internett. Det står at Kripos i løpet av 2018 skal bistå politidistriktene med opprettelsen av egne nettpatruljer, og at de gjennom blant annet konferansevirksomhet driver kompetansedeling med politiet om tilstedeværelse og politiarbeid på internett. Tiltaket beskrives som et inngående ledd i politiets arbeidsoppgaver, og det vil derfor ikke foretas ytterligere rapporteringer (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2018).

I dette tiltaket skulle en gruppe både styrke politiets tilstedeværelse på internett og deltagelse i nettdebatt. Vi husker kanskje fra kapittel 2 at politiets deltagelse i det sistnevnte påpekes som utfordrende i en forskningsrapport (Sunde 2013), da de kan stemples som meningspoliti. Det blir heller ikke nevnt noe om deres deltagelse i nettdebatt i gjennomføringen av tiltaket. Dette tiltaket handler i alle fall fullstendig om å løse det problemet som oppstår på internett gjennom bruk av internett.

Et interessant aspekt med dette tiltaket er at sletting av ekstremt innhold ikke rammes inn som en metode eller alternativ. En forskningsrapport (Pazos and Starr-Deelen 2018) som sammenligner hvordan enkelte vestlige land jobber for å forebygge radikaliseringsprosessen ble presentert i kapittel 2. I artikkelen kommer det frem at USA, Belgia og Spania har lagt stor vekt på å overvåke nettsider med

ekstremt innhold, og i noen tilfeller stengt/blokkert slike sider. I Spania har det for eksempel blitt opprettet en spesialgruppe innenfor politiet, som har i oppgave å finne, identifisere og slette profilene til de som rekrutterer til terrorisme, samt ekstreme websider og andre forumer. Det er altså grupper innenfor politiet som ikke jobber ut ifra tips som Kripos, men selv overvåker nettet og får ekstremt innhold fjernet.

En forklaring på hvorfor en slik praksis ikke er aktuell i Norge, kan være at ytringsfriheten rammes inn ulikt i Norge og i andre vestlige demokratier. I lys av en kontrovers for noen år tilbake, hvor tema nettopp var «internett, sensur og ytringsfrihet», kan det argumenteres for at ytringsfriheten står relativt sterkere i Norge, og at det er sterke meninger rundt det å verne om retten til å utrykke sine meninger. En konflikt mellom Facebook og norske medier i 2016 fikk internasjonal oppmerksomhet. Det begynte med at forfatter Tom Egeland la ut det ikoniske bildet av Kim Phuc som flyktet fra napalmbombene under Vietnamkrigen på sin Facebook-konto. Dette bildet ble slettet av Facebook, på grunn av deres totalforbud mot bilder av nakne barn. En debatt om blant annet ytringsfrihet og redaktøransvar ble utløst som en følge av dette. Aftenpostens sjefredaktør Espen Egil Hansens åpne brev til Facebook-sjef Mark Zuckerberg angående sensuren fikk enorm internasjonal oppmerksomhet. Statsminister Erna Solberg ble involvert i saken da hun delte bildet på sin Facebook-side, og også opplevde at bildet ble slettet. I etterkant justerte Facebook sine prosedyrer slik at det historiske bildet igjen kunne deles (Eckblad 2016).

En konsekvens av å ikke ramme inn overvåking og sletting av ekstremt innhold som et alternativ for politiet, er å utelate det faktum at forebyggingsarbeidet blir vanskeligere og treigere når politiet først må få tips om et innlegg, og deretter vurdere om innlegget er i strid med loven, for så å ta kontakt med omhandlede person om å slette. Som informanten fra Kripos selv ga uttrykk for, gir ytringsfriheten rom for «ytringer som er krenkende og provoserende, og som kan bidra til konflikter og polarisering», og at ytringene er «diffuse for mange, også politiet. Det er kjempe vanskelig». Vi ser at ytringsfrihetsdilemmaer som kan oppstå blir en eksternalitet som oversvømmer denne rammen. Samtidig kan vi også tenke oss at økt sensur og overvåking i den digitale verden også kan svekke politiets tillit i befolkningen. Vi skal gå nærmere inn på hvordan Kripos bruker tipstjenesten og nettpatruljen for å følge opp tiltaket i neste kapittel. I dette kapittelet er det derimot rammene rundt og forståelsen bak praksisen som står i fokus.

Forebygge diskriminering, trakassering og hatefulle ytringer på internett

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (Bufdir) er ansvarlig for gjennomføringen av Tiltak 25, som handler om å forebygge diskriminering, trakassering og hatefulle ytringer på internett. Gjennom tiltaket skal ungdom og grupper som i større grad enn andre utsettes for trakassering og diskriminering

på internett støttes gjennom tilrettelegging av sosiale møteplasser og informasjonsarbeid. Videre skal tiltaket styrke sivilsamfunnets innsats på området (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 24). Angående oppfølgingen av dette tiltaket i statusrapporten henvises det til at oppfølgingen av regjeringens «*Strategi mot hatefulle ytringer*» fra 2016 er godt i gang. Bufdirs utlysning av flere forskningsoppdrag og en internasjonal konferanse arrangert i Stavanger knyttet til hatefulle ytringer blir nevnt. Brosjyren «Ikke greit: brosjyre om hatytringer», som retter seg mot barn og unge, ble også lansert. Til slutt blir HL-senterets (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter) undersøkelse om holdninger til religiøse og etniske minoriteter, samt at støtten til Stopp hatprat-kampanjen ble økt i 2017, og deres arbeid med å videreutvikle kampanjen påpekt (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2018).

Bruken av internett kan sies å være både direkte og indirekte i dette tiltaket. Indirekte i den forstand at tiltaket hovedsakelig går ut på å arrangere en konferanse, og lansere forskningsrapporter og brosjyrer om tematikken, selv om det også blir informert om hvordan dette kan håndteres ved å ta i bruk internett. I den nevnte brosjyren blir for eksempel både de som er selv utsatte og de som ser at andre opplever hatytringer på internett oppfordret til å rapportere dette på nettsider med rapporteringsfunksjoner, og kontakte den som eier domenet på *whois.com* hvis nettsiden ikke lar deg rapportere. Videre oppfordres det til å ta *screenshot* av hatytringene, og det henvises til blant annet politiets nettpatrulje på Facebook og en rekke andre nettsider for å få hjelp og veiledning (BUFDIR 2017).

I dette tiltaket ser vi at ansvaret legges på befolkningen generelt til å passe på og rapportere, selv når mulighetene for å gjøre dette kan sees på som lite tilgjengelig. For eksempel vil et besøk på *whois.com* avdekke at fremgangsmåten til å finne domeneeier ikke er så rett frem som det gir inntrykk av å være. Jeg prøvde meg frem på *whois.com*, og fant det kort og godt svært forvirrende og vanskelig. Jeg er kanskje ikke blant de mest datakyndige personene, men en rimelig antagelse er at uønskede opplevelser og hatytringer skal i prinsippet være mulig for alle som bruker internett å rapportere. I tiltaket er det informasjonsformidling gjennom konferanser og brosjyrer som vektlegges. Det tas altså for gitt at det heller er mangel på informasjon/kunnskap hos internettbrukere, enn at det er behov for bedre systemer for varsling og tilgjengelige ressurser e.l. I forbindelse med gjennomføringen av tiltaket blir også støtten til Stopp hatprat-kampanjen nevnt, som har stort fokus på å forebygge radikaliserings og hatytringer på internett. Hvordan dette arbeidet foregår i praksis skal vi se nærmere på i neste kapittel.

Forebygging av hatretorikk

Kunnskapsdepartementet er ansvarlig for å gjennomføre tiltak 26. Målsettingen for dette tiltaket er å forebygge hatretorikk, diskriminerende og udemokratiske holdninger på nett gjennom igangsettingen av et prosjekt i regi av Wergelandsenteret (EWC). Prosjektet skal inneholde oversettelse og tilpasning av undervisningspakken Europarådet har laget for skoler, og bruk av denne som utgangspunkt for blant andre læreres opplæringskurs. Systematisering og tilgjengeliggjøring av eksisterende metodikk, verktøy og utdanningsmaterieell fra norske aktører på internett var også en del av prosjektet (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 24). Ifølge statusrapporten er dette tiltaket gjennomført. Læringsboka «Bookmarks» (Europarådet) er oversatt til norsk, og den vil bli brukt i kurs for lærere. Ekspertene fra EVC vil holde foredrag og øvelser for interesserte skoler, og også bruke boka som grunnlag for et heldagskurs som del av Utdanningsforbundets kursserie (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2018).

Selve tiltaket innebærer ikke direkte bruk av internett, men en *opplæring* i hvordan hatytringer kan håndteres på internett. Igjen er det en antagelse i dette tiltaket om at det er mangel på kunnskap som er problemet, og at dette vil bli løst med en gang den blir mottatt. Når det er sagt så inneholder Bookmarks både informasjon og *konkrete øvelser* for forebygging av hatprat på nettet gjennom menneskerettighetslæring (Keen et al. 2014). Disse øvelsene inkluderer også lærernes kunnskap og refleksjoner, og er dermed ikke en ren «oven fra og ned» informasjonsformidling fra «ekspertene». Tiltaket kan også anses som direkte tilretteleggende for bruken av internett i forebyggingsarbeidet.

Øke kunnskapen om hvordan motvirke uønskede opplevelser på internett

Kunnskapsdepartementet er også ansvarlig for gjennomføringen av Tiltak 27. Ifølge tiltaket skal Utdanningsdirektoratet utvikle en modul som særlig tar for seg rapporteringsmuligheter og personverninnstillinger på internett, og hensikten med tiltaket er å øke kunnskapen til barn og ungdom om hva de skal gjøre ved opplevelse av uønskede hendelser på internett (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 24). Ifølge statusrapporten anses tiltaket som fullført ved at det ble satt i verk av Senter for IKT i utdanningen og nettressursen ble lagt til *dubestemmer.no* (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2018).

Gjennom utviklingen av nettressursen Dubestemmer.no blir internett tatt aktivt i bruk i dette tiltaket. Både barn, ungdom og voksne kan øke sin kunnskap om personvern, nettvett og digital dømmekraft på denne nettsiden, og om hvem som kan kontaktes for hjelp (UDIR). Likevel er løsningen på problemet nok en gang at riktig kunnskap og informasjon skal sprøytes inn i befolkningen. Nettsiden er ikke interaktiv i den forstand at erfaringer, kunnskap og utfordringer hos brukere deles og behandles. Med andre ord har nettressursen fasiten på alt som har med

rapportering og personvern på internett å gjøre, som bare må nå ut til brukerne for å løse problemet.

Ut ifra en slik løsning, hvor en enkel teknologisk *fix* som det å lage en nettside skal løse problemet, kan man anta at det er en teknologideterministisk forståelse som ligger bak. Fra tidligere husker vi at beskrivelsen av internett i den gjeldende handlingsplanen også kan tilsies å være teknologideterministisk, da teknologien tilskrives en formende rolle i møte med mennesker og samfunnet.

Styrke arbeidet mot hatytringer og radikaliserings på internett

Kulturdepartementet er ansvarlig for gjennomføringen av tiltak 28. Ifølge tiltaket skal Medietilsynets Trygg Bruk-senter styrke arbeidet mot hatytringer og radikaliserings gjennom sitt øvrige arbeid med bevisstgjøring av barn og unge om kildekritikk, og en eller flere UNG & DIGITAL- konferanser om dette temaet skal gjennomføres (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 24). I 2014 ble en UNG & DIGITAL- konferanse med tittelen «Hva kan gjøres for å forebygge hatytringer og radikaliserings på nett?» arrangert av Medietilsynet, og tiltaket anses som gjennomført (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2018). I statusrapporten står det ingenting om Trygg Bruk-senter har styrket arbeidet mot hatytringer og radikaliserings gjennom sitt øvrige arbeid, men bare at Medietilsynet arrangerte *en* konferanse om temaet. Dermed er ikke bruken av internett i forebyggingsarbeidet en del av selve gjennomførelsen av tiltaket.

Teknologiske fix og informasjonsformidling om «riktig» bruk av teknologien

Det fremkommer at 4 av de 5 tiltakene som er rettet mot å forebygge radikaliserings på internett, i varierende grad inneholder bruken av internett i forebyggingsarbeidet. Et av disse tiltakene innebærer en teknologideterministisk forståelse, hvor en enkel nettside skal løse problemet, mens mesteparten av tiltakene minner om et syn som er nært beslektet med teknologideterminismen, nemlig *kunnskapsunderskuddsmodellen*.

Ifølge Thomas Moe Skjølvold, går en slik forståelse ut på at folk flest må læres opp om vitenskapen og teknologien, som kommer ferdig utviklet og fortolket fra en sfære utenfor samfunnet. Når publikum får den riktige informasjonen vil de forstå bedre, som vil føre til at handlinger og holdninger vil forandres (Skjølvold 2015, 113). Modellen innebærer altså en diskvalifisering av folks evne til å tolke vitenskap og teknologi, og for eksempel utfordringene rundt en teknologi i deres liv, samt forebyggingen av dette.

Vi ser at gjeldende handlingsplan hovedsakelig rammer inn løsningene på internett med en teknologideterministisk forståelse og med bakgrunn i ideen om et kunnskapsunderskudd. Enkelte teknologiske *fix* og det å overføre den «riktige» informasjonen om teknologien og teknologibruk vektlegges mer, enn for eksempel å forbedre rapporteringsfunksjoner og inkludere kunnskaper og erfaringer hos befolkningen. Dermed er dette eksternaliteter som oversvømmer

rammen. Tidligere så vi også at det å utelate overvåking og sletting av ekstremt innhold som et alternativ for politiet i arbeidet med å forebygge radikaliseringsarbeid, kan føre til utrykingsdilemmaer, som igjen oversvømmer rammen.

Kripos og Stopp hatprat-kampanjen fremstår som de eneste aktørgruppene som ifølge statusrapporten får ressurser til å jobbe gjennomgående med forebyggingen av radikaliseringsarbeid på internett. Videre viser det seg at mye av arbeidet for å forebygge radikaliseringsarbeid på internett foregår gjennom kurs, konferanser og lanseringen av brosjyrer i den virkelige eller fysiske verden. Forebyggingsarbeidet på utfordringer som oppstår online pågår altså offline. Hvorfor det er slik, kan sees i sammenheng med den teknologideterministiske forståelsen av internett i handlingsplanen som jeg har gjort rede for tidligere. Internett blir altså fremstilt som noe skummelt, mektig og formende i møte med samfunnet. Denne bakgrunnen kan kanskje forklare det relativt større fokuset på offline-arbeid og hvordan mennesker skal forholde seg til «monsteret», enn å faktisk jobbe på/med internett.

Ifølge rapporten anses tre av tiltakene som fullført, mens det heller ikke skal foretas ytterligere rapporteringer i forbindelse med det første tiltaket, da det er et inngående ledd i politiets arbeidsoppgaver. I lys av at mesteparten av tiltakene er fullført, blir det nå interessant å se hvor stor utfordring mine informanter mener radikaliseringsarbeid på internett er i dag.

Handlingsplanen som felles utgangspunkt?

Til nå har vi sett på bakgrunnen for gjeldende handlingsplan, forståelsen av internett som kommer frem, og tiltakene som er rettet mot å forebygge radikaliseringsarbeid på internett. I denne delen av oppgaven skal vi se om informantene mine, som alle jobber med å forebygge radikaliseringsarbeid på ulike måter, forstår begrepet «radikaliseringsarbeid» og internetts rolle i radikaliseringsprosessen likt eller ulikt. Samsvarer forståelsen med det som står i handlingsplanen?

Definisjonen handlingsplanen bruker for å definere radikaliseringsarbeid er som følger: «Radikaliseringsarbeid er en prosess der en person eller gruppe i økende grad aksepterer bruk av vold som virkemiddel for å nå politiske, ideologiske eller religiøse mål» (Justis- og Beredskapsdepartementet 2014, 7). Videre løfter handlingsplanen, som vist tidligere, internett som en arena for radikaliseringsarbeid, og ideen om å ta i bruk internett i forebyggingsarbeidet. Det viser seg at alle informantene mine definerer radikaliseringsarbeid ganske likt, og det er den samme definisjonen som regjeringen bruker i Handlingsplanen. Derfor skal jeg ikke gå mer inn på dette, men heller ha fokus på meningene rundt internetts rolle, som varierte i stor grad hos informantene mine.

For informanten fra Kripos spiller internett en stor rolle i radikaliseringsprosessen: «Ekstremister vet hvordan de skal utnytte internett.

Det har gitt dem en reell og transnasjonal påvirkningskraft. Dette både i form av å etablere seg og i form av kunnskap». Ifølge henne følger de med på utviklingen, og tar i bruk nettsider, blogger og sosiale medier for å radikalisere. Gjennom internett får folk tilgang til både informasjon og kunnskap, og kan finne alt fra ekstremt litteratur og grafiske bilder til konkrete planverk. De får kontakt og kommunikasjon med andre folk, og det kan føre til gruppetenkning og ekkokamre, da brukere av internett får tilbakemelding og skryt på egne oppfattelser. Videre gir internett tilhørighet, samhold, fellesskap, venner og denne alternative virkeligheten erstatter familie, venner og skole på dette området; «Vi har inntrykket av at ungdom bruker det for å identifisere sin identitet. Det er veldig skummelt!».

Informanten påpekte at forskning viser at det ikke er nok å si at internett alene fører til at en person blir radikalisert, og at det kan være andre psykologiske mekanismer som for eksempel utenforskap som også spiller en rolle. Hun la imidlertid lite vekt på det sistnevnte, og hadde tidligere påpekt at bruken av internett også fører til isolasjon og utenforskap. Dermed ser vi at det som nevnes som en annen faktor for radikaliseringsprosessen enn internett, også er forårsaket av internett. På denne måten legges det i stor grad, hvis ikke fullstendig, vekt på at internett spiller en avgjørende rolle i å radikalisere. Hun oppsummerte dette selv med å si «for å svare direkte på spørsmålet om hvor stor rolle internett spiller i å radikalisere, så kan vi si at den spiller en stor rolle.»

Informanten fra Bufdir la også stor vekt på at internett kan spille en stor rolle; «Det skapes ekkokamre der, internett har sånn egen dynamikk som gjør at man får mer bekreftelse på ekstreme holdninger, sånn at hvis du vil bli radikalisert på internett så er mulighetene der». Informanten fra Stopp hatprat-kampanjen mente også at ekkokamrene har en veldig stor effekt. Ifølge han gir internett mulighetene til det å skape møteplasser, grupperinger, finne andre likesinnede, både i Norge og på tvers av landegrensene. «Vi kan tenke oss at hatytringer kan bidra til å radikalisere folk fordi de føler seg uønsket eller marginalisert», og han mener at det er internett som har muliggjort både at flere er villige til å komme med ekstreme ytringer, samt at disse har blitt veldig synlige. Videre sa han også at internett kan tilrettelegge for teknisk kunnskap, ved at noen for eksempel finner bombeoppskrifter. For han er det derimot legitimeringen av voldelige handlinger som er den største rollen internett spiller i radikaliseringsprosessen; «Det som er veldig skummelt er at nettstedene og miljøene på nett legitimerer enkelte holdninger, at noen for eksempel bør skades eller utsettes for vold. Det er her jeg føler internett spiller en enorm rolle».

På den andre siden var forskeren kritisk til å se på internett som årsak, og hennes inntrykk er at internett ikke er hovedarena for radikalisering. Hun sa at «det er viktig å påpeke at det er mange andre ting som også spiller inn, man blir ikke radikalisert av internett alene. Det gjør det kanskje bare lettere for enkelte

personer og grupper å oppsøke hverandre». Jeg spurte henne om hva hun mener om forskningsrapporten som konkluderer med at internett spilte en avgjørende i Breiviks radikaliseringsprosess. Hun svarte at «Breivik er bare et case, og det var ikke internett som radikaliserte Breivik, men han brukte det. Ikke alle som bruker nettet blir radikalisert». Hun er dermed uenig i det forskningsrapporten nevnt innledningsvis (Ravndal 2013) konkluderer med, men legger også til at «siden internett ble et fenomen på 90-tallet, har internett blitt brukt av ekstreme. Ideologien har blitt mer synlig».

Hun anerkjenner derfor at internett kan spille inn i den forstand at det har gjort det lettere å komme i kontakt med andre og få informasjon, men «veien inn i en radikaliseringsprosess er bekjentskap til ekstreme miljøer i det fysiske rom, og ikke internett». Informanten viste også til uenigheten om dette i forskningen og at det er utfordrende, hun sa at «det er ingen enighet, ingen enkel svar i forskninga. Det er ikke så lett å forske på dette og gi et godt svar». Dette samsvarer med det som kommer frem i forskningsrapporten (Bjørge 2018) om høyreekstreme i Norge nevnt i kapittel 2. Der påpekes studiens begrensning, fordi forskerne ikke hadde fri tilgang til lukkede og halv-lukkede forum, og en rekke sentrale nettfora og aktører ble derfor ikke inkludert.

Informanten fra tankesmien mente også at Breivik er et unikt eksempel, og at «det egentlig er det fysiske og direkte kontakt som spiller en avgjørende rolle i de fleste tilfeller». Hun sa at internett kan spille en rolle i radikaliseringsprosessen, og at vi har sett eksempler på at ekstreme grupper i Norge har brukt det for å komme i kontakt med likesinnede og spre propaganda. Likevel la hun mest vekt på at den påvirkningen man har gjennom kamerater som bor ved hverandre ikke er helt det samme som et tett nettverk på internett, og at «ideen om at man kan bli radikalisert bare ved å sitte foran pc-skjermen er diskutabel og tvilsom». Flere ganger i intervjuet viste hun til at «det er uenigheter blant forskere om hvor stor rolle internett spiller». Hun nevnte at aktører som har forebygging av radikalisering som arbeidsfelt bør følge med på internett, men at «det er en veldig delikat problemstilling, fordi internett åpner opp for at man nesten kan «*stalk*e» folk, man kan finne mye informasjon om folk, men det har man egentlig ikke lov til som en ungdomsarbeider», og at vi ikke er «i nærheten av å finne noen gode løsninger der ennå».

For henne kan det å gå inn i diskusjoner for å kontre ekstreme budskap også ha en negativ effekt: «det er store uenigheter blant de som har jobba med det. Samtidig som det kanskje kan være avvergende for noen, kan det også forverre situasjonen, dytte de som er på vei ut enda lenger ut, hvis de blir møtt med mye hard motbør». Som vi ser var informanten i likhet med forskeren skeptisk til at internett spiller en stor rolle i radikaliseringsprosessen. Selv om hun anerkjente at det kan spille en mindre rolle, og at internett bør tas i bruk av aktører som jobber med dette, var hun opptatt av å vektlegge utfordringene som oppstår.

En gjennomgang av mine informanternes meninger viser altså at selv om deres forståelse av begrepet radikaliseringsprosessen samsvarer med definisjonen i handlingsplanen, var det store variasjoner i meningene rundt hvilken rolle internett spiller i forbindelse med dette. 3 av 5 informanter la vekt på at internett spiller en stor rolle. Dette var informantene fra Kripos, Stopp hatprat-kampanjen og Bufdir. De to førstnevnte aktørene ramset opp flere måter internett spiller inn i radikaliseringsprosessen, mens den siste kort og godt sa at internett tilbyr mulighetene for å bli radikalisert. Dette var ikke tilfelle for informanten fra tankesmien og forskeren. De anser internetts rolle i denne sammenhengen som minimal, og mener at det heller er det fysiske rom og direkte kontakt som spiller en avgjørende rolle. I kapittel 2 så vi at forskningen både sier at internett kan spille en stor/avgjørende rolle i radikaliseringsprosessen, og også at den ikke kan spille en mindre/ubetydelig rolle. Denne uenigheten i forskningen kommer også til uttrykk hos mine informanter. Noen valgte å henvise til uenigheten i forskningen eller den delen som støttet deres syn, mens informanten fra Kripos valgte å legge mindre vekt på forskningen som sier at internett alene ikke er en årsak.

Som vi husker fra tidligere er Kripos, Bufdir og Stopp hatprat-kampanjen alle aktører som er nevnt i enten handlingsplanen eller statusrapporten, og har politisk støtte og ressurser til å faktisk forebygge på internett. På den andre siden har ikke forskeren eller tankesmien forutsetninger og ressurser til å bruke internett i like stor grad i forebyggingsarbeidet. Forskeren skal frembringe kunnskap om fenomenet, men som hun selv påpekte er det vanskelig å forske på internett. Vi kjenner til fra tidligere at lukkede og halv-lukkede forum er en utfordring for forskere på internett.

Under intervjuet med informanten fra tankesmien kom det frem at de ikke får midler for å jobbe forebyggende, men at de jobber med aktører som får det. Informanten nevnte også at hun tidligere hadde vært moderator på en nettside der det i noen tilfeller var personer med ekstreme synspunkter. Hun sa «det var litt før Facebook slo an, og da gikk alt mye saktere og det var mye lettere å følge med. Nå går alt mye kjappere, og ting kan få store konsekvenser i løpet av kort tid». Når vi setter dette i sammenheng ser vi at det å jobbe forebyggende på internett er veldig utfordrende i dag, og det er behov for ressurser og midler for å kunne gjøre dette. I forskningsrapporten (Lid et al. 2016) om kommuner som ble belyst i kapittel 2 var det blant annet også spørsmålet om ressurser som skapte en passivitet i forhold til å utforske nettet som en forebyggingsarena.

Dermed ser vi at de aktørene som mener at internett spiller en stor rolle i radikaliseringsprosessen, er de samme som har politisk støtte og ressurser for å jobbe med dette, mens de som ikke har midler eller er begrenset i å jobbe med dette, også anser internetts rolle som minimal. Vi kan forstå dette som to

motsatte innramminger av internett og hvilken rolle teknologien spiller i radikaliseringsprosessen. Jeg skal nå eksplisitt gjøre rede for disse innrammingene.

Innramming 1- internett spiller en stor rolle i radikaliseringsprosessen

I denne innrammingen blir internetts rolle ansett som veldig stor eller avgjørende for radikaliseringsprosessen i dag. Nettaktivitet i seg selv blir ansett som tilstrekkelig for å havne i denne prosessen. Andre faktorer og forskning som peker i den retningen kan riktignok nevnes, men det legges veldig lite vekt på dette. Flere mulige måter internett kan spille inn på blir ramset opp av disse aktørene, med alt fra tilegnelse av teknisk kunnskap eller informasjon om ulike aktiviteter, til legitimering av ekstreme holdninger. De som rammet inn internetts rolle på denne måten var informantene fra Kripos, Bufdir og Stopp hatprat-kampanjen. Alle disse aktørene er nevnt i enten handlingsplanen eller statusrapporten, og har politisk støtte og ressurser til å faktisk forebygge på internett. Dette kan være en mulig forklaring på hvorfor de rammer inn internetts rolle på samme måte som den rammes inn i Handlingsplanen.

Innramming 2- internett spiller en minimal rolle i radikaliseringsprosessen

I denne innrammingen blir internett rammet inn som en langt mindre faktor i denne prosessen, og det legges vekt på at det heller er det fysiske rom og direkte kontakt som spiller en avgjørende rolle. Internetts rolle blir anerkjent i den forstand at det har gjort det lettere å komme i kontakt med andre, få informasjon og spre propaganda, men blir alltid etterfulgt av en påstand om at det er det fysiske og direkte kontakt som faktisk radikaliserer. Det å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet kan nevnes som en strategi, men utfordringene med dette vektlegges i så stor grad at hele tanken blir skyggelagt. Videre henvises det aktivt til uenighetene i forskningen eller den delen som støtter deres synspunkt. Blant mine informanter var det forskeren og informanten fra tankesmien som rammet inn internett på overnevnte måte. Disse aktørene har heller ikke enten midler eller forutsetninger til å ta i bruk internett i forebyggingsarbeidet, noe som kan forklare hvorfor de rammer inn internetts rolle i radikaliseringsprosessen som minimal.

Konsekvensene av innramming 1 kan for eksempel være at internetts rolle i radikaliseringsprosessen overspilles blant de som har ressurser til å jobbe med det, og problemet presenteres som større enn det egentlig er. Til gjengjeld kan innramming 2 føre til usynliggjøringen av en potensielt stor radikaliseringsarena av aktører som ikke har midler eller forutsetninger til å ta i bruk internett i forebyggingsarbeidet. Dette blir da eksternaliteter som aktørene utelater når de rammer inn internetts rolle, som kan oversvømme rammen.

Disse innrammingene viser at aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsprosessen og samme problemstilling, opererer med ulike forståelser av hvilken rolle internett spiller i denne sammenhengen. Fra et STS-perspektiv ser vi dermed at disse innrammingene og forståelsene av teknologien ikke er

løsrevet fra den sosiale konteksten, og at teknologi ikke bare er noe teknisk, men også sosialt. Årsaken bak disse innrammingene er knyttet til sosiale faktorer som aktørenes ressurser, forutsetninger og politiske støtte for å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet. Selv om alle aktørene definerte begrepet radikaliserings likt, samsvarte bare forståelsen om internetts rolle til de med politisk støtte til å forebygge på internett med det som står i handlingsplanen. I neste kapittel skal vi se hvorvidt disse innrammingene også samsvarer med hvilke aktører som domestiserer internett i forebyggingsarbeidet mot radikaliserings.

Oppsummering

Regjeringen lanserte i 2014 *Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme*. Først og fremst bygger den på en tidligere handlingsplan for å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme som ble lagt frem i 2010. I motsetning til denne handlingsplanen, poengterer gjeldende handlingsplan den problematiske siden av internett i forhold til radikaliserings og løfter også ideen om å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet. Framveksten av internett som en radikaliseringsarena, i tillegg til andre faktorer, var eksternaliteter som ikke ble tatt med i betraktningen i den første innrammingen. Disse eksternalitetene førte til oversvømmelse, og måtte derfor innlemmes eller re-innrammes i neste handlingsplan.

Enkeltindivider kan gå gjennom en radikaliseringsprosess som følge av deres nettaktivitet ifølge den nye handlingsplanen. Denne framstillingen av teknologien peker mot en teknologideterministisk forståelse. Dette kan muligens også forklare hvorfor mesteparten av arbeidet som gjøres for å forebygge radikaliserings online, skjer offline. 4 av de 5 tiltakene som er rettet mot å forebygge radikaliserings og rekruttering gjennom internett, inneholder i varierende grad bruken av internett i forebyggingsarbeidet. Overvåking og sletting av ekstremt innhold på internett er en metode politiet i andre vestlige land benytter seg av. Ved å ikke ramme inn dette som et alternativ for politiet i Norge, blir ytringsfrihetsdilemmaer som kan oppstå en eksternalitet som oversvømmer denne rammen. De fleste tiltakene tar utgangspunkt i ideen om et kunnskapsunderskudd og en teknologideterministisk forståelse. Enkelte teknologiske *fix* og det å overføre den «riktige» informasjonen om teknologien vektlegges mer, enn for eksempel å forbedre rapporteringsfunksjoner og inkludere kunnskaper og erfaringer hos befolkningen. Dette er eksternaliteter som oversvømmer rammen. Ifølge statusrapporten er Kripos og Stopp hatprat-kampanjen de eneste konkrete aktørgruppene med politisk støtte for å jobbe gjennomgående med å forebygge radikaliserings på internett.

Mine informanter, som alle er aktører som jobber med å forebygge radikaliserings og samme problemstilling, rammer inn internetts rolle i radikaliseringsprosessen ulikt. De aktørene som mente at internett spiller en stor

rolle i radikaliseringsprosessen, var de samme som har politisk støtte og ressurser for å jobbe med dette, mens de som ikke har midler eller forutsetninger for å jobbe med dette, også anså internetts rolle som minimal. Innrammingene er dermed ikke løsrevet fra den sosiale konteksten. Selv om alle aktørene definerte begrepet radikalisering likt, samsvarte bare forståelsen om internetts rolle til de med politisk støtte til å forebygge på internett med det som står i handlingsplanen. Konsekvensen av dette kan både være usynliggjøringen av et viktig fenomen, eller at utfordringen med radikalisering på internett blir overspilt.

Kapittel 5. Domestisering- Et møte mellom aktører og internett i forebyggingsarbeidet

I forrige kapittel så vi hvordan den teknologideterministiske forståelsen av internett i handlingsplanen kunne forklare det relativt større fokuset på offline-arbeid, og informasjonsformidling om hvordan mennesker skal forholde seg til teknologien, i stedet for å forebygge radikaliserings online. I dette kapitlet skal vi rette blikket mot den faktiske bruken av internett i forebyggingsarbeidet gjennom en domestiseringsanalyse, og dermed se at møte mellom teknologi og mennesket er et møte mellom to aktive parter, hvor mennesker også er med på å forme hvilken rolle teknologien skal spille.

Domestiseringsstudier startet som forskning på teknologi i hjemmet, til å omhandle teknologi i hverdagen, og nå også teknologi i profesjonelle sammenhenger. Internett er en teknologi som informantene mest sannsynlig også bruker i sitt privatliv, og har antageligvis domestisert den på ulike måter som privatpersoner. Noen bruker det kanskje mye, andre lite, og meningene de tillegger teknologien kan også variere. I denne oppgaven er det dog ikke domestisering av internett i aktørens privatliv som er fokus, men hvordan de domestiserer det i forebyggingsarbeidet. Hensikten med å fremheve dette er å presisere at teknologien i seg selv kanskje ikke er fremmed for aktørene, men den er ny i arbeidet med å forebygge radikaliserings. Vi skal begynne med å se hvilke aktører som i det hele tatt bruker internett i forebyggingsarbeidet, før vi går over til to konkrete aktører, og deres domestisering av internett.

Begrenset bruk av internett

Alle mine informanter ble spurt om hvilke aktører som jobber med å forebygge radikaliserings på internett i Norge. Kripos var de som ble nevnt av alle, mens noen også nevnte Stopp hatprat-kampanjen og Bufdir. Noen sa mer generelt at det er flere som har ansvar for å forebygge på internett i følge handlingsplanen. Som vist i forrige kapittel går det konkrete arbeidet med å forebygge på internett hovedsakelig ut på å gi informasjon gjennom kurs, konferanser og nettressurser. Det er altså mye av det som kan kalles for «enveis kommunikasjon» på internett, hvor man kan få informasjon om hva som bør gjøres eller hvem som bør kontaktes hvis noen er utsatt.

I forrige kapittel har jeg argumentert for at slike løsninger har bakgrunn i ideen om et kunnskapsunderskudd og en teknologideterministisk forståelse. Enkelte teknologiske *fix* og det å overføre den «korrekte» informasjonen om teknologien vektlegges mer, enn for eksempel å forbedre rapporteringsfunksjoner og inkludere kunnskaper og erfaringer hos befolkningen. Siden internett er nettverk, altså en formasjon som muliggjør manges kommunikasjon med mange, er det interessant at forebyggingsfeltet i stor grad innebærer enveis kommunikasjon.

Når det gjelder kommunenes arbeid, så har jeg allerede vist til en forskningsrapport (Lid et al. 2016), som slår fast at ingen av de casekommunene studien bygger på har utforsket internett som en forebyggingsarena for ekstremisme. Mange av mine informanter nevnte imidlertid PST (Politiets sikkerhetstjeneste) som en sannsynlig aktør i å forebygge radikaliserings på internett, men la samtidig til at de ikke kjenner til deres praksiser og rutiner. Under intervjuene ble informantene stilt spørsmål om hvordan de selv spesifikt jobber med å forebygge radikaliserings på internett. Det viste seg at 3 ut av 5 informanter hadde et minimalt eller begrenset bruk av internett i forebyggingsarbeidet.

Forskeren jeg intervjuet sa at det helt konkret og i praksis er Kripos som har ansvar for forebyggingen av radikaliserings på internett. Forskere som henne forebygger ved at de jobber med tematikken, hvor man prøver å frembringe kunnskap om fenomenet. Hun har tidligere deltatt i forskningsprosjekter som ser på ekstreme gruppers bruk av internett, men som antydte i forrige kapittel, synes hun det er utfordrende å forske på dette. I likhet med forskeren, sa informanten fra tankesmien også at de jobber på et abstrakt nivå med å forebygge. Hun sa de jobber mest med å «fremme forebygging som en strategi i arbeidet mot voldelig ekstremisme, at forebygging skal være en prioritert strategi for myndighetene og politikerne». Denne tematikken har de både vært interessert i og jobbet med helt siden de startet tenketanken, men hun ville ikke påstå at radikaliserings på internett var noe de hadde hatt fokus på.

Informanten fra Bufdir sa at hennes jobb er å «løfte frem hatytringer som en tematikk, vise konsekvenser av det, hvor man kan få hjelp, og hvordan det er knytta til mobbing». De har opprettet en toveiskommunikasjon gjennom websiden ung.no; «hvis noen skriver til ung.no om at de har blitt utsatt for hatefulle ytringer så henviser vi dem videre til hvor de kan få hjelp». Hun la vekt på at de ikke jobber som en førstelinje. De kan rapportere det videre til andre eller tipse politiet, og hvis det er foreldre så blir de informert om hva som er viktig å tenke på. Hun var klar på at de kun jobber med å gi informasjon. De tar dermed ikke i bruk internett utover å gi informasjon i forebyggingsarbeidet, og jeg anser dem derfor ikke som «interaktive» i å forebygge radikaliserings på internett.

Organisasjonen de støtter derimot, Stopp hatprat-kampanjen, er en organisasjon som tar i bruk ulike strategier for å forebygge ytringer og holdninger som fører til radikaliserings på internett. Likeledes har Kripos, som nevnt tidligere, mottatt mandatet til å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett, og er tilknyttet et tiltak i handlingsplanen. Fra tidligere husker vi også at disse var de eneste konkrete aktørgruppene som ifølge statusrapporten av handlingsplanen mottar støtte til å jobbe gjennomgående med å forebygge radikaliserings på internett. Jeg har valgt å fokusere på disse to aktørene, fordi jeg er interessert i

de som bruker nye strategier og teknologien på andre måter, enn strategier som i stor grad handler om å overføre kunnskap og informasjon. For eksempel vil Kripos være først ut i verden med en *uniformert* patrulje på Facebook, hvor de kan banke på hos lukkede grupper og be om å få komme inn. Resten av kapittelet vil derfor handle om hvordan den nasjonale politietaten og ungdomskampanjen domestiserer internett i forebyggingsarbeidet.

Som antydnet i forrige kapittel anser både informantene fra Kripos og Stopp hatprat-kampanjen internetts rolle i radikaliseringsprosessen som stor, og begge påpekte flere måter internett spiller inn i radikaliseringsprosessen. Nå skal vi derimot se at de utover dette, tolker teknologien ganske ulikt, særlig fra et forebyggingsperspektiv. I dette kapittelet skal jeg ved hjelp av det analytiske verktøyet domestisering vise hvordan disse aktørene har temmet teknologien. Jeg skal studere domestiseringsprosesser gjennom tre dimensjoner, i tråd med Sørensen 2005. Det er den praktiske, som dreier seg om å studere hvordan teknologien tas i bruk og identifisere etableringen av institusjoner eller normer som støtter og regulerer teknologibruken; den symbolske, som går ut på utviklingen av meninger om betydningen av teknologien, og også den rollen den spiller i brukernes identitetsforståelse og; den kognitive, som kan knyttes til læring og kunnskap i forbindelse med en ny teknologi. Møtet mellom teknologi og mennesket anses som en toveisprosess, hvor både teknologien og hverdagen kan endres. Vi begynner med å se på arbeidet Kripos gjør for å forebygge radikaliseringsprosessen på internett.

Kripos- voktere av internett

Mandatet til Kripos er nedfelt i tiltak 24 i regjeringens handlingsplan, og tiltaket handler om *å styrke politiets tilstedeværelse på internett*. Vi så at både tipstjenesten og politiets nettpatrulje blir benyttet av Kripos for å følge opp tiltaket. Gjennom intervjuet med informanten fikk jeg et større innblikk i hvordan Kripos sin tipstjeneste og nettpatrulje fungerer i praksis.

Ifølge informanten fra Kripos er mandatet deres som er nedfelt i regjeringens handlingsplan veiledende, og de har selv avgjort hvordan mandatet skal løses innenfor gitte resurser. En definert del av oppdraget er å behandle tips innsendt av publikum til tipstjenesten *tips.politiet.no* og *politiets nettpatrulje – Kripos* på Facebook. De bruker altså en nettside og en side på Facebook for å motta tips. Den sistnevnte styres fullstendig av Kripos, mens de deler vaktene med andre i politidirektoratet i tipstjenesten. Hensikten med disse sidene er blant annet «å få kunnskap om personer og arenaer det opereres på». Sidene er tilgjengelig døgnet rundt, selv om de bare svarer mellom 08.30-14.30 hver dag. De er en gruppe på 8 personer som går vakttjeneste, dvs. at to personer går sammen i hele uka og håndterer nettpatruljen og tipstjenesten til Politiet. Da snakker de med publikum og behandler tips. De får omtrent 35-50 tips hver måned som omhandler hatefulle ytringer på internett og radikaliseringsprosessen og voldelig ekstremisme på

internett. «Dette varierer ut i fra hva som engasjerer folk i samfunnsdebatten». Informanten fortalte at når det for eksempel er terrorangrep i utlandet eller en politiker har uttalt noe kontroversielt ser de at antall tips og samtaler øker betraktelig. De mottar mest tips om hatytringer og hatkriminalitet, som informanten mener kan sees i sammenheng med radikaliseringsprosessen.

Informanten la betydelig vekt på den spesifikke plattformen de har satset på, og styrer eksklusivt; «det at politiet er synlig til stede på internett og gjennom Messenger (Facebook) tilbyr en toveis kommunikasjon med publikum er viktig for tillitsbyggingen». Det å ha dialog med publikum var viktig for henne, og det var også denne funksjonen som skilte tipstjenesten fra nettpatruljen. Gjennom nettpatruljen har de rundt 30 samtaler i uken, som er noe mer enn å bare behandle tips; «det er dialoger som er veiledende». Med litt over 35 000 følgere (per 05.09.18) på Facebook, følte informanten at de kan sammenlignes med en god lokalavis. Det er viktig for dem å dele innlegg 2 ganger i uken på Facebook-siden deres for å vise at de er tilstede, aktive, og at de følger med på samfunnsutviklingen. Det at politiet er synlig på internett kan i seg selv ha en «korrigerende effekt». Videre er grensegangen mellom ytringsfriheten i Norge og rasistiske eller truende ytringer diffus for mange på internett, og politiets rolle som normsender er viktig for «å trekke opp grensene».

Informanten beskrev fremgangsmåten i å behandle tips om at noen er radikaliserert på følgende måte: «Vi søker informasjon om omhandlede person, også gir vi dette til lokalpolitiet og de har bedre forutsetninger for å kjenne til vedkommende, og ta gode avgjørelser. Vi jobber kun på nett, og rykker ikke ut til en adresse». Behandlingen av de tipsene de mottar innebærer at de «undersøker nærmere, da spesielt opp mot identifisering av aktuelle personer for å knytte tipset opp mot en fysisk person». De vurderer spesielt hva personen(e) tipset gjelder er i stand til å gjøre. Om det for eksempel er en leder, tidligere straffedømt, eller har blitt avbildet med våpen, hvorvidt han/hun er i en radikaliseringsprosess, og påvirkningskraften til ytringen.

Kripos er ikke i stand til å danne et helhetlig bilde av en person eller gruppe. Svært sjeldent kan de konkludere med at noen er i en radikaliseringsprosess basert på nettaktivitet. Det er derfor denne informasjonen deles med PST og politidistriktenes 12 radikaliseringskontakter. Sistnevnte er deres bindeledd til lokalt politi. Kripos oppretter heller ikke straffesaker. Det er det kun lokalpoliti som gjør, som selv må vurdere og prioritere i forhold til alvorlighetsgraden. En domestiseringsanalyse er også interessert i hvordan kunnskap former teknologibruk. Hvordan har informanten lært seg å bruke internett i forebyggingsarbeidet?

Informanten har utdanning fra Politihøgskolen, og sa at de hadde «lite fokus på internett den gang». Hun sa at teknisk kunnskap er mer integrert i utdanningen nå, men når det gjelder det som går på det tekniske i forhold til å for eksempel

henvende seg til Facebook for å få informasjon fra dem, «der må du ha en rettsanmodning og du må gjøre sånn og sånn. Det tror jeg ikke er med på skoleundervisningen, det lærer du gjennom jobben». Hun har lært alle tekniske aspekter ved arbeidet gjennom jobben. I seksjonen deres, hvor alle jobber på internett, har de også sivile som teknologer og IT-utviklere. Selv om de er en tverrfaglig gruppe, hvor andre har mer teknisk kunnskap enn informanten, virker det ut ifra praksisen at den kunnskapen som er viktigst for å kunne utføre jobben er å ha en forståelse for internett, rollen til internett og hva som kan skjule seg bak en profil. Dette er kunnskap som mest sannsynlig tilegnes gjennom erfaringer med teknologien. Informantene har altså anskaffet kunnskapen om å forebygge, ved å bruke teknologien i selve arbeidet. Her ser vi hvordan den kognitive dimensjonen er knyttet til den praktiske, og at hun har lært seg å bruke teknologien sammen med kollegaene som jobber på «data».

Alle politidistriktene skal etablere sine egne nettpatruljer på internett i tiden fremover, noe informanten mente er «veldig viktig» for å øke politiets tilstedeværelse på nettet. Noe av det mest interessante i intervjuet var en fremtidig satsing på samme plattform Kripos skulle begynne med for å forebygge radikaliseringsarbeid.

En ny måte å forebygge på

Som nevnt innledningsvis, blir Kripos de første i verden med en uniformert patruljerende profil på Facebook, som ikke skal være skjult. Hensikten med dette er å løse utfordringen med lukkede grupper de har opplevd i forebyggingsarbeidet. Hvis denne Kriposprofilen får tips om at noe ulovlig eller alvorlig har blitt delt eller sagt i en lukket gruppe kan den «banke på» hos administrator. «Hvis vi får et alvorlig tips, så vil vi inn i gruppen for å forebygge. Først og fremst ber vi administrator om å fjerne ulovlig innhold. Spørsmålet da er om administrator vil samarbeide med oss». Informanten brukte et eksempel fra den fysiske verden for å forklare dette; «Det blir akkurat som at du kontakter meg på gaten og sier at nå slåss noen i det huset eller på det utestedet». Hvis administrator ikke samarbeider får han et pålegg. Hun forklarer at «det kan være alt fra at du blir bortvist fra en plass eller at du må slippe oss inn». Hvis personen ikke vil godkjenne pålegget, kan det opprettes en straffesak på at han ikke etterkommer pålegget fra politiet.

Det er sånn de har tenkt å forebygge i fremtiden, og tar dermed visjonen om «tilstedeværende politi på nett» enda et hakk videre. Informanten sier at «dette er sånn vi har tenkt å gripe an dette med lukkede grupper, fordi administratorer har et ansvar. De har ikke et redaktøransvar, men ikke langt ifra. Hvis de ikke fjerner straffbar innhold, så mener vi at han tilrettelegger for straffbare forhold. Det kan være straffbart». Det blir altså en helt ny måte å forebygge radikaliseringsarbeid på internett.

Noen av informantene mine som hadde hørt om dette prosjektet var veldig positive til det, samtidig som for eksempel forskeren viste til noen mulige utfordringer. Hun sa at en utfordring med den nye metoden er at loven skal være lik for alle som skriver trusler, men med en slik ordning er de avhengig av nettopp tips, «så problemet med en sann løsning er at de oppsøker noen miljøer, og at noen får straff, mens andre som skriver tilsvarende eller verre går under radaren». Vi skal komme tilbake til utfordringene med Kripos sin gjeldende praksis og fremtidige tiltenkte praksiser i siste kapittel. En slik måte å forebygge på innebærer i alle fall en overgang fra å kontrollere det som skjer i det virtuelle rommet fra det fysiske rommet, til å løse problemet i stor grad på internett. Hva sier det om teknologiforståelsen at alt skal foregå på internett?

Hvor man tidligere og på nåværende tidspunkt kan bli bedt om å slette ekstremt innhold på nettet gjennom en samtale i den fysiske verden, går denne måten ut på å håndtere dette der det faktisk skjer. På denne måten blir det en transformasjon fra forståelsen om at teknologien er for mektig til å gjøre noe med direkte (teknologideterministisk), til at mennesket kontrollerer den fullstendig. STS peker heller mot at det er en toveisprosess hvor begge partene både påvirker og blir påvirket. Dette skal vi se nærmere på i neste del.

Internett- et samfunn som kan kontrolleres

Som vi har sett er mandatet til Kripos veiledende, hvor de selv har bestemt hvordan de skal jobbe innen gitte ressurser. De bruker en webside og en Facebook-side for å motta tips, og svarer kun på henvendelser under kontortiden, som er fra 08.30-14.30 hver dag. På denne måten har de integrert internett inn i eksisterende arbeidsmønster. Videre tar de særlig i bruk Facebook for å dele innlegg og ha dialog med publikum. Det praktiske aspektet kan dermed knyttes til deres bruk av internett for å behandle tips, samt nå ut til flest mulig folk, ha dialog med dem og vise dem at de er tilstede.

På den andre siden styrer også teknologien arbeidet deres. Som nevnt øker aktiviteten betraktelig til tider og gir en hektisk hverdag, som igjen er påvirket av andre faktorer som terror i utlandet eller kontroversielle uttalelser. Videre kan teknologien også begrense dem i forebyggingsarbeidet. De bruker internett for å finne informasjon om omhandlede personer, men kan ikke konkludere at noen er i en radikaliseringsprosess basert på nettaktiviteten. De må forlate internettverden og tre inn i det fysiske rom for videre oppfølging av tipsene. Teknologiens struktur begrenser dem også i å få fullt innsyn i lukkede forum, og dette gjelder særlig lukkede grupper på Facebook.

Hva innebærer denne begrensningen? Er det mangel på teknisk kunnskap eller er det slik at de har de nødvendige verktøy og kunnskaper om dette, men heller er hindret i å gjøre det på en etterrettelig måte? Det sistnevnte kan forstås som tilfelle med bakgrunn i at informanten sa at «vi har våre metoder for å få den informasjonen vi trenger», men at politiet har lover, regler og instruksjoner de må

følge: «vi kan ikke bare gå inn og begynne å se på ting uten at retten har sagt ja til det». Den informasjonen de samler er kun fra «åpne kilder på internett». Det er altså sikkert mulig for politiet å ta seg inn i alle rom uansett når det passer dem (både fysiske og digitale), men det er et kontroversielt område (Foss 2016), og det er mange juridiske utfordringer knyttet til nettopp dette med overvåking på internett. Dermed er «teknologi» i dette tilfellet både noe materielt (kode) og noe sosialt (lover, regler, normer), og det er det sosiale aspektet i teknologien som begrenser dem i å få fullt innsyn i lukkede forum.

Denne utfordringen med lukkede grupper som de har opplevd har de tenkt å løse med en uniformert patruljerende profil på Facebook. Forskeren jeg intervjuet sa at de har hatt problemer med å starte dette prosjektet på grunn av uenigheter med Facebook, «problemet der er at Facebook ikke tillater falske profiler, men det bør være mulig å få til et samarbeid, fordi jeg vet at plattformene også er interessert i å bidra til å stoppe hatytringer». Vi ser at Kripos gjør noe som innebærer en endring i gjeldende Facebook-struktur, fordi en Facebook-profil som brukes av mer enn en person anses som falsk. Å håndtere dette blir da sentralt for deres domestisering. Dette har også en kognitiv dimensjon, som handler om kunnskaps erfaringer som oppstår gjennom domestiseringen. Vi ser hvordan erfaringene Kripos har tilegnet seg fører til nytt kunnskap, og dermed videreutviklingen av nettpatruljen til et uniformert patruljerende politi, som også får tilgang til lukkede grupper.

Informanten fra Kripos anser internett som en radikaliseringsarena. Vi så at hun sammenlignet internett med den fysiske verden for å forklare hva den uniformerte politi patruljen vil innebære. Hun tolker dermed internett som en annen sosial arena enn det fysiske samfunnet, som ikke nødvendigvis må forandres for å forebygges, men heller kontrolleres. Dette kan og vil skje gjennom politiets tilstedeværelse i dette virtuelle samfunnet. Kripos er allerede i gang med sin nettpatrulje hvor de både deler innlegg og samhandler med publikum, særlig gjennom Messenger. De ønsker også at politidistriktene skal begynne med sine nettpatruljer. Den overordnede tanken er altså at jo mer politi det er på nett, desto mindre radikaliseringsarena vil finne sted, og deres inntog på Facebook har en *korrigerende* effekt i seg selv, samtidig som deres rolle på internett som normsender blir viktig for å trekke opp grensene i forbindelse med diffuse ytringer. Altså hva som er greit og hva som ikke er greit å ytre på internett.

Symbolsk sett ser vi at de tolker teknologien som et samfunn som har manglet en «vokter», men med politiets synlige involvering i dette samfunnet vil det være mulig å kontrollere dette. Det vil gi tillit til publikum, og ha en avskrekkende effekt for de som har onde hensikter. Den symbolske dimensjonen innebærer også den rollen teknologien kan spille i brukerens identitetsforståelse. Under intervjuet refererte informanten til seg selv og gruppen sin som «*politi på*

data», mens de andre var «*politi på gata*». Dette viser klart at bruken av teknologien har gitt dem en ny identitet, som skiller dem fra de andre som jobber i den fysiske verden. Med andre ord har teknologibruken gitt henne et uttrykk for hvem hun er, og hvilken rolle hun skal spille i forebyggingsarbeidet.

Etter å ha nå sett på Kripos sin domestisering av internett, skal vi gå over til ungdomsorganisasjonen, og se på deres møte med teknologien i forebyggingsarbeidet.

Stopp hatprat- forkynnere av riktig atferd på internett

Ungdomskampanjen Stopp hatprat er en kampanje for menneskerettigheter og mot hatytringer på internett. Den ble startet av Europarådets ungdomsråd, og målet for kampanjen er å hjelpe ungdommer med å ta til motmæle mot hatefulle ytringer på nettet. Fra forrige kapittel husker vi at de mottar støtte fra regjeringen, og får midler til å gjennomføre sitt arbeid. Ifølge informanten er de ikke bundet av politiske dokumenter, og når det gjelder den økonomiske støtten de får så står de ganske frie etter å ha fått den. I ungdomsnettverket har de ca. 50 ungdomsorganisasjoner og 150 privatpersoner som har meldt seg inn gjennom nettsiden. De jobber mest med å spre informasjon i forbindelse med hatytringer på internett, og prøver også å delta i diskusjoner. Han beskriver hvordan de jobber med tematikken på følgende måte:

Vi er mest aktive på Facebook, det er der vi har bygget opp en størst følgegruppe. Der fokuserer vi mest på å spre informasjon. Vi har også kontoer på Twitter og Instagram o.l., men vi har ikke brukt de veldig aktivt i konkrete svare-situasjoner, men brukt de mer til å spre alternativt innhold, eller innhold som motviser de hatefulle ytringene. Ting blir mest delt på Facebook. Etter at nettavisene sluttet å ha egne kommentarfelt og la det ut på Facebook, førte det til at veldig mye flyttet seg til Facebook. Vi følger med på ulike grupper hvor det er diskusjoner. Vi kan i blant delta i diskusjoner og dele innhold som motsvarer det ekstreme.

Stopp hatprat er aktiv i forebygging på sosiale medier gjennom å spre alternativt innhold, samt svare folk direkte i kommentarfeltene. Med alternativt innhold mente informanten «noe som gir et annet syn på kontroversielle tema, for eksempel at innvandring er en berikelse». Facebook er den plattformen de bruker mest, noe de begrunner med at det er mest aktivitet der. Dette har særlig blitt tilfelle etter at nettavisene også har begynt å benytte nettsamfunnet for kommentarer. Informanten påpekte at det blant de yngste faktisk er Snapchat som er mest aktuelt, men «der er det en helt annen form for kommunikasjon og en annen form for hatytringer som handler mer om person til person». Det er

altså kommunikasjon som er synlig for andre de er mest opptatt av, men det innebærer ikke at de deltar på alle åpne forum.

De har valgt å ikke gå inn i de verste forumene på internett, fordi «det kan være farlig fordi det nettopp er ekstremister og personer som er radikalisert. Derfor ønsker vi ikke at ungdommene våre skal gå inn i en slik debatt». De vil/kan altså ikke sende frivillige inn i grupper som styres av/i stor grad inneholder radikaliserte, og det blir begrunnet utfra et sikkerhetsmessig perspektiv. Her ser vi noen begrensninger som ligger i deres domestisering som en frivillig organisasjon, som kan settes i kontrast til forskningen (Sunde 2013) som sier at det å utfordre ekstremistiske syn på internett er et ansvar som hviler på sivilsamfunnet. De ønsker også å forebygge radikalisering på internett, men har ikke de samme mulighetene til å gjøre det på potensielt farlige forum som for eksempel politiet. Men de må nødvendigvis ikke inn i enkelte grupper/forumer for å finne hatefulle ytringer.

Informanten opplever at det er mye kraftig språkbruk, men som ikke nødvendigvis blir fulgt opp i handlinger. Det er primært høyre ekstreme ytringer de opplever mest, og han beskriver også en ny utvikling i forbindelse med dette: «jeg har observert at høyreekstreme ytringer har blitt mer spiselige, og at de tas også til av personer som nødvendigvis ikke har en slik bakgrunn, som nødvendigvis ikke identifiserer seg selv som verken rasist eller ekstremist». Vi ser at han opplever høyreekstreme ytringer som vanligere og synligere på nettet, men ikke at det alltid resulterer i handlinger. Dette samsvarer med forskningen (Bjørge 2018), som også viser en vesentlig økning i høyre ekstreme organisasjoners spredning av innvandreriendtlig propaganda på internett i Norge, samtidig som mye av engasjementet beskrives som kun forbeholdt deltakelse gjennom tastetrykk på internett (slactivisme-tesen).

Ut ifra sitatet som ble gjengitt tidligere om ungdomskampanjens deltagelse i diskusjoner og deling av innhold som motsvarer det ekstreme, kan det virke som at de har troen på at de kan bekjempe radikalisering ved å være aktivt tilstede på sosiale medier og motsi de ekstreme synspunktene. Deres erfaring har imidlertid lært dere at det faktisk er en ineffektiv måte å forebygge på. Informanten fortalte at de har hatt en del aksjonskvelder og øvelser på å svare i konkrete kommentarfelt, men ikke vært så flinke som de ønsker å være. Årsaken til det er at det er svært krevende; «det er veldig sjeldent at man kan vinne en slik debatt. Hvis tråden blir for lang mister folk flest interessen». Derfor deltar de mindre i diskusjoner nå. Her har det altså skjedd en endring i både forståelsen av interaksjon på nettet, og deltagelse i diskusjoner på sosiale medier som en effektiv strategi for å forebygge radikalisering. For han er det kulturen på internett som er problemet.

En annerledes kultur

Informanten tegner et bilde av kulturen på internett, som han mener er ulik kulturen i det fysiske rom; «Internett har den kulturen, hvor det er hardt debatt klima, man får pålagt seg holdninger, og det er veldig polarisert». Begrunnelsen for det som ytres baserer seg ikke på fakta, men på grunnlag av holdninger, «ikke det som er riktig, men hva du mener er riktig». Det er vanskelig å få til en dialog på internett; «på internett er en person bevisst på at jeg nå snakker foran mennesker, og da vil ikke den personen innrømme svakhet. De vil provosere, og de liker det».

Slike påstander kan knyttes til begrep som «*networked publics*», for å forstå hvordan internettkultur er strukturert. Ifølge sosiale medier forsker Danah Boyd kan vi forstå sosiale medier som en offentlighet restrukturert av nettverksteknologi. «Nettverksoffentligheter» er både et sted og et forestilt kollektiv, som blir til i krysningpunktet mellom mennesker, teknologi og praksis. Boyd påpeker at nettverksoffentligheter har mange fellestrekk med andre offentlige arenaer, men den teknologiske strukturen tilbyr også nye muligheter for samhandling. Nettverksoffentligheter dikterer dermed ikke deltakerens oppførsel, men de konfigurerer miljøet på en måte som former deltakernes engasjement (Boyd 2010).

I informantens beskrivelse er det noe ved strukturen til internett som gjør det mulig å ytre noe foran et stort publikum, og det er denne muligheten som i følge han gjør at man ikke vil miste ansikt foran folk, og dermed ikke ta til fornuft. Den som prøver å komme med motargumenter blir også derfor «lett stemplet og angrepet». Den frie delingskulturen er også en utfordring, «det er gjerne slik at de tingene som er veldig kontroversielle blir mye delt, og folk deler ting som bekrefter deres eget syn». Informanten belyser dette med et eksempel:

For eksempel snakket jeg med en jente i går som ser at faren er aktiv med å dele type ekstreme saker på nett, ganske ukritisk. Hun finner det veldig usmakelig og helt feil, men det er ikke så lett for henne å si ifra til sin egen far. Hun prøvde det en gang på farens Facebook-tråd, men fikk da veldig mye negativ oppmerksomhet, fordi det er denne kulturen med å stemple folk med en gang.

Internett har altså en ulik kultur enn den fysiske verden i følge han, hvor det er lavere terskel for å ytre noe ekstremt, og hvor man ikke er villig til å høre på noe man selv ikke er enig i. Årsaken bak det er at internett tilbyr store publikum, og man vil ikke vise svakhet foran så mange folk. Her blir også de som prøver å si noe som ikke er populært eller i tråd med det majoriteten i tråden mener, lett stemplet og angrepet. Det er med andre ord ikke rom for å ha en god dialog. Informanten ser altså bort fra at internett også tilbyr steder for god dialog, og at det kan være flere årsaker bak hvorfor folk ytrer seg ekstremt enn å bare skjule

svakhet. Fra et kognitivt perspektiv ser vi at erfaringene deres på nettet blir gjort om til teorier om hva som styrer oppførsel. Hvordan prøver ungdomskampanjen å forebygge med bakgrunn i hans forståelse av utfordringene?

Som nevnt tidligere kan de i blant velge å delta i diskusjoner i kommentarfeltene på Facebook. Hensikten med å gjøre dette er ikke at den det diskuteres med skal bytte mening, men bare å «legge inn et enkelt svar som sier noe annet» for observatørene. Målgruppen er da flertallet som kanskje ikke deltar i diskusjonen, men leser kommentarene. Her ser vi at ungdomskampanjen på en måte har gitt opp håpet om å «reformere» de mest hardbarkede radikalisererte, men jobber heller med de som ikke har kommet så langt. Informanten var klar på at de ikke vil bruke de samme «*hersketeknikkene*», og svare med hat tilbake. De prøver heller å utvikle nye måter å nå ut til flere på. Vi ser at de tar avstand fra kulturen de mener stempler og angriper folk som har andre meninger, og vil ikke bruke samme metode som dem for å forebygge. De vil heller endre denne kulturen. Det hovedarbeidet de gjør går mer ut på å gi folk kunnskap om hva hatytringer er og hvordan de skal forholde seg til disse på internett. Informanten sier at hensikten er å gi en forståelse av at de generelle verdiene som gjelder i den fysiske verden også skal gjelde på internett.

Dette arbeidet gjør de også på Facebook gjennom deling av innlegg, men hovedsakelig gjennom fysiske møter hvor de engasjerer ungdommer fra ungdomsorganisasjoner og ungdomsråd. Han sa at «man må møtes fysisk for å lære om holdninger, holder ikke bare å skrive på nett». De har et ungdomsnettverk hvor det både er privatpersoner og organisasjoner. Mesteparten av tiden deres går på å «kurse mange ungdomsarbeidere». Under disse kursene reflekterer de over egen rolle på sosiale medier i forbindelse med hatytringer, og ser på reelle eksempler fra internett for å lære hva de kan eller bør gjøre i spesifikke situasjoner. Kurset skjer altså offline, men hvor internett blir tatt i bruk for å lære om strategier. Hvor har informanten tilegnet seg denne kunnskapen for å forebygge på internett?

Den formelle utdanningen hos informanten er veldig lite relevant i arbeidet deres. Han er utdannet en klassisk gitarist. Mesteparten av kunnskapen som brukes for å utføre arbeidet bygger på flere års organisasjonsarbeid i ulike frivillige organisasjoner. Dette gjelder for eksempel det administrative arbeidet, som å sørge for at det finnes penger til aktiviteter, og at folk får reist til steder (for å holde kurs). Videre står han for praktisk koordinering, hvor han tilrettelegger for at ungdomsarbeidere kan lære om hatytringer og engasjere seg. Når det gjelder den tekniske kunnskapen, så besitter han ikke noe mer utover en generell kompetanse som er vanlig i befolkningen. De fleste i informantens aldersgruppe vet mest sannsynlig hvordan man kommenterer og deler innlegg. Det er heller kunnskapen om hatytringer på internett, særlig med bakgrunn i boka *Bookmarks*, som er viktigst for deres arbeid. Videre er det den kunnskapen

som oppstår under kursene hvor de sammen lærer å ta i bruk internett for å utfordre meninger som fremstår som fakta, samt det å ta i bruk rapporteringsmekanismer for å endre internettkulturen.

Den kognitive dimensjonen blir altså synlig, ved at han, i likhet med informanten fra Kripos, har lært seg å forebygge på internett gjennom sitt arbeid, og sammen med andre. Videre er Bookmarks sentral for både deres egen opplæring, og det andre lærer, da de tar utgangspunkt i den på kursene. Derfor skal vi nå se nærmere på hvilke øvelser boka inneholder, og hvilket syn på internett som ligger til grunn i boka. Vi husker fra forrige kapittel at denne boka ble utviklet av Europarådet, og blir blant annet også brukt i kurs for lærere.

Manualen for en annerledes internettkultur

Bookmarks inneholder informasjon og konkrete øvelser for forebygging av hatprat på nettet gjennom menneskerettighetslæring. Boka tar utgangspunkt i at alle prinsipper som gjelder i et demokratisk samfunn også bør gjelde på nettet. Hatefulle ytringer som kommer frem på nettet er ofte noe en aldri ville ha våget å si i den virkelige verden. Boka utforsker gjennom ulike øvelser hvordan unge kan engasjere seg og drive kampanje for et bedre og tryggere internett (Keen et al. 2014, 8).

Bare for å gi noen eksempler på hva øvelsene kan gå ut på: En av øvelsene heter «Sjekk fakta», og går ut på at deltakerne skal vurdere sin egen atferd i forbindelse med innhold på nettet. Hensikten er å utfordre påliteligheten i informasjon som ligger på internett, og hvordan en skal lære å redusere risikoen for at meninger blir oppfattet som fakta (Keen et al. 2014, 56-57). En annen øvelse har som mål å gi en forståelse av hvordan innholdet på internett kan reguleres gjennom regler, og oppfordrer til å ta i bruk eksisterende rapporteringsmekanismer på nett. Bruksvilkårene påpekes som et viktig verktøy i å forebygge hatprat på nett, da mange nettstedet har bestemmelser som ikke tillater det, men modererer ikke innholdet alltid i henhold til reglene (Keen et al. 2014, 88-89). Deltagere blir oppfordret til å utarbeide egne retningslinjer for kommunikasjon på nettet i en av øvelsene, hvor målet er å reflektere over forskjeller i kommunikasjonen på og utenfor internett (Keen et al. 2014, 128).

I mange av disse øvelsene blir internett og datamaskiner tatt i bruk for å lære konkret hvordan man skal forholde seg til hatytringer. De overnevnte øvelsene innebærer en skepsis til eksisterende nettkultur, og man oppfordres til å reflektere rundt hva som er greit å si på internett, samt ta i bruk internett for å forandre kulturen, for eksempel ved å benytte seg av rapporteringsmekanismer. Det grunnleggende synet på internett kommer godt frem i dette sitatet fra boka:

Internett er verken mer eller mindre enn hva mennesker gjør det til. Dersom visse former for oppførsel blir «akseptable», eller normen, vil de sannsynligvis få råde, akkurat som i det virkelige samfunnet. Vi

trenger en visjon om hva vi ønsker at de aksepterte formene for oppførsel på nettet skal være. Videre må vi arbeide for å gjøre *disse formene* akseptert, heller enn andre former. Det betyr at vi som borgere og unge i alle aldre også må engasjere oss i hvordan internett styres, og hvorfor enkelte ting er tillatt og andre ikke (Keen et al. 2014, 136).

Ifølge sitatet er det altså vi mennesker som bestemmer hvilken kultur som skal gjelde på nettet og hva som skal være normen. Det oppfordres til å jobbe for at de ønskelige formene for atferd på nettet blir akseptert, og for å nå dette målet må vi blant annet engasjere oss i hvordan internett styres. Med andre ord må mennesker selv endre den kulturen som har oppstått på internett. I motsetning til den teknologideterministiske forståelsen av internett som kommer frem i handlingsplanen, og dermed tiltak som i stor grad handler om å gi informasjon om hva som bør gjøres eller hvem som bør kontaktes ved uheldige opplevelser, ser vi her at det oppfordres til å forandre internett, og tanken om at mennesker er den sterkere og formende part i møte med teknologien blir fremtredende. Dette viser at teknologiens rolle og mening ikke er gitt, samme teknologi får ulikt meningsinnhold, og internett er derfor det Pinch og Bijker (1984) kaller for fortolkningsmessig fleksibel. Slike meninger og forståelser påvirker hvordan internett domestiseres i forebyggingsarbeidet.

En kultur som må endres

Som vist bruker ungdomskampanjen internett for å spre informasjon om hatytringer og alternativt innhold. De bruker også teknologien for å gå inn i diskusjoner med folk. Det sistnevnte har de imidlertid mindre tro på fra et forebyggingsperspektiv fordi teknologien begrenser dem i å forebygge effektivt på denne måten. Teknologiens struktur har bidratt til en unik menneskeskapt kultur på internett. For å håndtere denne utfordringen går de i likhet med Kripos, ut i den fysiske verden. Der holder de kurs for ungdommer hvor de øker deres bevissthet om hatytringer på internett, og også lærer dem å ta i bruk internett for å utfordre meninger som fremstår som fakta, samt det å ta i bruk rapporteringsmekanismer.

Internett blir altså domestisert på den praktiske plan gjennom å spre informasjon og innhold som motviser de hatefulle ytringene, og også gjennom kursene hvor de lærer hvordan de selv skal ytre seg, utfordre meninger og rapportere uønsket innhold på internett. De legger større vekt på kursene fordi de føler internett begrenser dem i å forebygge effektivt med sin unike kultur. Gjennom bruken av teknologien fikk de altså nytt kunnskap om teknologien, begrensningene som blir kommunisert gjennom den, og erfaringene ble gjort om til teorier om hva som styrer oppførsel. Her ser vi at den praktiske dimensjonen er tett knyttet med den kognitive dimensjonen.

I motsetning til Kripos, tolker ikke ungdomsorganisasjonen internett som et samfunn som kan kontrolleres, men en kultur som må endres. Dette fordi den ikke gir rom for dialog, hvor den som sier noe som ikke samsvarer med andres meninger blir angrepet. En kultur hvor det er lavere terskel for å komme med truende og hatefulle ytringer. Videre er det en kultur hvor meninger presenteres som fakta. Teknologiens struktur muliggjør en sånn kultur, fordi den gir store publikum til alle, og ingen vil derfor innrømme svakhet. Selv om de tar i bruk teknologien for å spre informasjon om hatytringer, går hovedarbeidet ut på å forlate denne kulturen, og jobbe med å endre den fra «utsiden». Vi så at Kripos i stor grad ville forebygge på internett, altså i samfunnet, mens ungdomsorganisasjonen velger å forlate kulturen. De vil ikke bruke de samme hersketeknikkene som de andre bruker når de skal spre alternativt innhold og det som motviser de hatefulle ytringene. Ved å sitte sammen i grupper lærer de ungdommer om hvordan de selv skal oppføre seg på sosiale medier, og også hvordan de aktivt skal ta i bruk internett for å forebygge. Vi ser at de forlater kulturen, men bruker den likevel med hensikten om å forandre den.

Fra et symbolsk perspektiv tolker de altså internett som en kultur som må endres, og de jobber aktivt for å gjøre nettopp dette. Målet deres er å innføre de generelle verdiene som gjelder i den fysiske verden også på internett. Med andre ord er det de som opplyser brukere av internett om hva som bør være riktig atferd på internett, og får derfor en identitet som «forkynnere» av dette. Den symbolske forhandlingen mellom brukerne og teknologien resulterer dermed også i en ny identitetsforståelse hos bruker.

Domestisering fra «utsiden» og «innsiden»

I kapittel 2 ble det påpekt at en forskningsrapport (Sunde, 2013) skiller mellom rollefordelingen til politiet og aktører fra sivilsamfunnet i forebyggingsarbeidet på internett. Hvor politiet skal ta for seg det øvrige arbeidet i å forebygge, bør for eksempel frivillige samfunn ha et førstelinjeansvar i å utfordre ekstremistiske syn på internett. Politiet bør unngå dette for å ikke bli stemplet som «meningspoliti».

Den praktiske dimensjonen går også ut på å identifisere institusjoner, normer eller regler som støtter og regulerer teknologibruken. Fra et domestiseringsperspektiv ser vi dermed at det er normer og regler som støtter spesielle former for bruk. Den praktiske bruken av teknologien i forebyggingsarbeidet får ulike utslag hos aktørene, blant annet fordi samfunnet legger til rette for ulik praktisk bruk. Det er muligheter og begrensninger som ligger i aktørenes domestiseringer. Fra forrige kapittel husker vi at overvåking og sletting av ekstremt innhold på internett, en metode politiet i andre vestlige land benytter seg av for å forebygge radikaliserings, ikke ble rammet inn som et alternativ for politiet i Norge. Ungdomsorganisasjonen kan ikke gå inn i de verste forumene på internett fra et sikkerhetsmessig perspektiv, mens Kripos er

mest interessert i grupper hvor noe alvorlig har blitt delt. Likevel er forebyggingsarbeidet deres begrenset til det loven tillater og ikke tillater, og de kan ikke fortelle folk hva de skal mene, hvor det på den andre siden nettopp er aktører fra sivilsamfunnet som kan utfordre ekstreme ytringer og holdninger. Dette viser at samfunnet har lagt noen rammer for mulighetene og begrensningene i deres domestisering.

Innenfor disse rammene har aktørene imidlertid selv valgt hvordan de domestiserer internett i forebyggingsarbeidet. Vi har sett at de bruker og lærer seg å bruke teknologien etter hvilken mening de legger i den. Kripos tolker internett som et samfunn som kan kontrolleres, og både jobber og lærer seg å jobbe for å oppnå dette. Likeledes vil ungdomskampanjen forandre det de tolker som den uønskede kulturen, og bruker teknologien og tilegner seg kunnskap for å gjøre nettopp dette. Ved å innta et domestiseringsperspektiv har jeg vist hvordan aktørene etablerte ulike meninger rundt samme teknologi og hvordan bruken av teknologien i denne sammenhengen gir dem en ny identitetsforståelse. Disse meningene resulterte i ulik praktisk bruk, hvor teknologien også kommuniserer begrensninger. Videre så vi hvordan begge aktørene tilegnet seg kunnskap om bruken av internett i forebyggingsarbeidet kollektivt, og at de også fikk nye kunnskapsferinger gjennom domestiseringen.

Det som særlig peker seg ut er at den symbolske forhandlingen mellom aktørene og teknologien er styrende for hvordan domestiseringen foregår. Fordi informanten fra Kripos mener at internettsamfunnet kan kontrolleres, domestiserer de internett fra «innsiden» i kampen mot radikaliseringsprosessen. De må riktignok forlate internettverden og gå til den fysiske verden for å konkludere om noen er i en radikaliseringsprosessen, men hovedfokuset deres fra et forebyggingsperspektiv er nettopp å patruljere på internett. På motsatt side forstår ungdomskampanjen internett som en kultur som må endres, men fra «utsiden». Det er interessant å merke seg at offline-arenaer er stedet de setter inn støtet for å endre oppførsel online. De vektlegger kursene mest, hvor de forlater kulturen/teknologien, men bruker den likevel med målet om å forandre den. Vi ser at meningen som ligger bak styrer aktørens domestisering og hvilken rolle internett får hos dem.

Gjennom domestiseringsperspektivet har jeg vist at bruken av internett i forebyggingsarbeidet er en sosio-teknisk prosess. Aktørene har temmet teknologien på ulike måter i forebyggingsarbeidet, og de er aktive i møte med teknologien. Aktørens ressurser og politiske støtte for å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet er en viktig forutsetning for deres domestisering. Disse ulike domestiseringene står i kontrast til den mangelfulle domestiseringen av internett i tiltakene vi så i forrige kapittel, hvor tanken kan sies å være at internett er for «vill» til å temmes, og i de tilfellene hvor internett ble domestisert, handlet det hovedsakelig om en enkel nettside (teknologisk *fix*) med

enveiskommunikasjon. I siste kapittel skal vi se hva domestiseringene vi har sett her og de ulike innrammingene som ble gjort rede for i forrige kapittel forteller oss om forebyggingsarbeidet på internett.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett på den faktiske bruken av internett i forebyggingsarbeidet hos informantene mine. Det viste seg at 3 ut av 5 informanter hadde et minimalt eller begrenset bruk av internett i forebyggingsarbeidet. Blant disse valgte jeg de 2 aktørene for analysen videre, som bruker nye strategier og teknologien på andre måter enn strategier som i stor grad minner om de som kom frem i handlingsplanen. Dette var Stopp hatprat-kampanjen, som er en organisasjon som har stort fokus på å forebygge ytringer og holdninger som fører til radikaliserings på internett, og Kripos som har mottatt mandatet til å forebygge radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett, og også er tilknyttet et tiltak i handlingsplanen.

Fra et domestiseringsperspektiv har vi sett at det er normer og regler som støtter spesielle former for bruk. Den praktiske bruken av teknologien i forebyggingsarbeidet manifesterer seg ulikt hos aktørene, blant annet fordi samfunnet har lagt rammer for mulighetene og begrensningene i deres domestisering. Aktørens ressurser og politiske støtte for å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet er også en viktig forutsetning for deres domestisering. Innenfor de rammene samfunnet har lagt, har aktørene imidlertid selv valgt hvordan de domestiserer internett i forebyggingsarbeidet. Vi har sett at de bruker og lærer seg å bruke teknologien etter hvilken mening de legger i den.

Kripos tolker internett som et samfunn som kan kontrolleres, og både jobber og lærer seg å jobbe for å oppnå dette. Likeledes vil ungdomskampanjen forandre det de tolker som den uønskede kulturen, og bruker og lærer seg å bruke teknologien for å nå dette målet. Den symbolske forhandlingen mellom aktørene og teknologien viser seg å være styrende for hvordan domestiseringen foregår. Fordi informanten fra Kripos mener at internettsamfunnet kan kontrolleres, domestiserer de internett fra «innsiden» i kampen mot radikaliserings. De må forlate internettverden og gå til den fysiske verden for å konkludere om noen er i en radikaliseringsprosess, men hovedfokuset deres fra et forebyggingsperspektiv er nettopp å patruljere på internett. I motsetning til Kripos, forstår ungdomskampanjen internett som en kultur som må endres, men fra «utsiden». De vektlegger kursene mest, hvor de forlater kulturen/teknologien, men bruker den likevel med målet om å forandre den. Ved å innta et domestiseringsperspektiv har jeg vist hvordan aktørene etablerte ulike meninger rundt samme teknologi og hvordan bruken av teknologien i denne sammenhengen også ga dem en ny identitetsforståelse. Videre resulterer meningene i ulik praktisk bruk, hvor teknologien også kommuniserer

begrensninger. Begge aktørene tilegnet seg kunnskap om bruken av internett i forebyggingsarbeidet kollektivt, og fikk også nye kunnskaperfaringer gjennom domestiseringen.

Vi har sett at aktørene er aktive i møte med teknologien, og dette står i kontrast til den mangelfulle domestiseringen av internett i vi så i forrige kapittel, hvor tanken bak tiltakene kan sies å være at internett er for «vill» til å temmes, og i de tilfellene hvor internett ble domestisert, handlet det hovedsakelig om en enkel nettside (teknologisk *fix*) med enveiskommunikasjon.

Kapittel 6. Online-radikalisering, men offline-forebygging?

Hensikten med denne oppgaven har vært å utforske *hvordan radikalisering forebygges på internett i Norge*. Det sentrale har vært å undersøke ulike forståelser av internetts rolle i radikaliseringsprosessen, hvordan det er tenkt å forebygge på internett, og hvordan domestiseringsprosessen av internett i forebyggingsarbeidet foregikk hos informantene mine. Ved å ta i bruk de analytiske verktøyene *innramming* og *domestisering*, har jeg åpnet «den sorte boksen» om hvordan bekjempelsen av radikalisering på internett foregår i Norge, hvor vi har sett at det sosiale og teknologiske er i samspill, og sammen former både forståelsen av internetts rolle i radikaliseringsprosessen og bruken av internett i forebyggingsarbeidet. Jeg skal nå redegjøre for funnene jeg har gjort, og forklare betydningen av disse i lys av problemstillingen. Deretter skal jeg reflektere over hva analysens funn kan fortelle oss om veien videre for forebyggingsarbeidet på internett.

Med bakgrunn i en teknologideterministisk forståelse av internett

I kapittel 4 viste jeg at gjeldende handlingsplan først og fremst bygger på en tidligere handlingsplan for å forebygge radikalisering og voldelig ekstremisme fra 2010. I motsetning til den gamle handlingsplanen, poengterer den nye handlingsplanen den problematiske siden av internett i forhold til radikalisering og løfter også ideen om å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet. 22.juli-angrepet og norske fremmedkrigere som reiste til Syria førte til oversvømmelse av den første rammen, da internett skal ha spilt en stor rolle både i å radikalisere og rekruttere. Dette resulterte i at framveksten av internett som en radikaliseringsarena ble innlemmet eller re-innrammet i neste handlingsplan.

I gjeldende handlingsplan inneholder 4 av de 5 tiltakene som er rettet mot å forebygge radikalisering og rekruttering gjennom internett, bruken av internett i varierende grad. Jeg har vist at de fleste tiltakene tar utgangspunkt i ideen om et kunnskapsunderskudd og en teknologideterministisk forståelse, hvor enkelte teknologiske *fix* som det å lage en nettressurs, samt det å overføre den «riktige» informasjonen om teknologien vektlegges mer, enn for eksempel å forbedre rapporteringsfunksjoner og inkludere kunnskaper og erfaringer hos befolkningen. Dette blir eksternaliteter som oversvømmer rammen. Videre viser analysen at mye av arbeidet for å forebygge radikalisering på internett foregår gjennom kurs, konferanser og lanseringen av brosjyrer i den virkelige eller fysiske verden. Forebyggingsarbeidet for utfordringer som oppstår online pågår altså offline. Alt dette kan sees i sammenheng med den overordnede teknologideterministiske fremstillingen av internett i handlingsplanen, hvor det blant annet fremkommer at enkeltindivider kan gå gjennom en radikaliseringsprosess som følge av deres nettaktivitet. Internett blir altså fremstilt som noe med en iboende «kraft» som har bestemte konsekvenser for

oss, og som vi kan gjøre lite med. Denne bakgrunnen kan forklare det relativt større fokuset på offline-arbeid og informasjonsformidling om hvordan mennesker skal forholdet seg til «monsteret», enn å faktisk jobbe interaktivt på internett.

Det er viktig å studere en teknologi på nært hold, fordi oppfattelsen om den som deterministisk er mye enklere fra avstand. Det å benytte et domestiseringsperspektiv ble derfor viktig i kapittel 5 for å «zoome» inn på aktørenes bruk, og vise bruken av internett i forebyggingsarbeidet som en sosio-teknisk prosess, hvor aktørene også er med på å forme hvilken rolle teknologien skal spille. De to aktørene jeg valgte for analysen var de som tar i bruk nye strategier og teknologien på andre måter enn strategier som i stor grad minner om de som kom frem i handlingsplanen. Dette var Stopp hatprat-kampanjen, som er en frivillig organisasjon som har stort fokus på å forebygge ytringer og holdninger som fører til radikaliseringsprosess på internett, og Kripos, som har mottatt mandatet til å forebygge radikaliseringsprosess og voldelig ekstremisme på internett, og er også tilknyttet et tiltak i handlingsplanen. Ifølge statusrapporten av handlingsplanen var også disse to de eneste konkrete aktørgruppene som har politisk støtte for å jobbe gjennomgående med å forebygge radikaliseringsprosess på internett.

Studien viste at Kripos tolker internett som et samfunn som kan kontrolleres, og både jobber og lærer seg å jobbe for å oppnå dette. Likeledes vil ungdomskampanjen forandre det de tolker som den uønskede kulturen, og bruker og lærer seg å bruke teknologien for å nå dette målet. Den symbolske forhandlingen mellom aktørene og teknologien viser seg å være styrende for hvordan domestiseringen foregår. Fordi informanten fra Kripos mener at internettsamfunnet kan kontrolleres, domestiserer de internett fra «innsiden» i kampen mot radikaliseringsprosess. De må riktignok forlate internettverden og gå til den fysiske verden for å konkludere om noen er i en radikaliseringsprosess, men hovedfokuset deres fra et forebyggingsperspektiv er nettopp å patruljere på internett. I motsetning til Kripos, forstår ungdomskampanjen internett som en kultur som må endres, men fra «utsiden». De vektlegger kursene mest, hvor de forlater kulturen/teknologien, men bruker den likevel med målet om å forandre den.

Ved å innta et domestiseringsperspektiv har jeg vist hvordan aktørene etablerte ulike meninger rundt samme teknologi og hvordan bruken av teknologien i denne sammenhengen også ga dem en ny identitetsforståelse. Videre resulterer meningene i ulik praktisk bruk, hvor teknologien også kommuniserer begrensninger. Begge aktørene tilegnet seg kunnskap om bruken av internett i selve forebyggingsarbeidet, og dette skjedde kollektivt, hvor de også fikk nye kunnskapsferinger gjennom domestiseringen. Vi har sett at aktørene er aktive i møte med teknologien, og dette står i kontrast til den mangelfulle

domestiseringen av internett vi så i tiltakene, hvor tanken bak kan sies å være at internett er for «vill» til å temmes, og dermed et kritikkverdig utgangspunkt.

Den praktiske bruken av teknologien i forebyggingsarbeidet manifesterer seg også ulikt hos de to aktørene, fordi samfunnet har lagt rammer for mulighetene og begrensningene i deres domestisering. Kripos sitt forebyggingsarbeid er for eksempel begrenset til det loven tillater og ikke tillater, og de kan ikke fortelle folk hva de skal mene, hvor det på den andre siden nettopp er aktører fra sivilsamfunnet som kan utfordre ekstreme ytringer og holdninger, men kan for eksempel ikke delta på forum med potensielt voldelige individer. Innenfor disse rammene har aktørene imidlertid selv valgt hvordan de domestiserer internett i forebyggingsarbeidet. En annen viktig forutsetning for aktørenes domestisering var også ressursene og den politiske støtten for å ta i bruk internett i selve forebyggingsarbeidet.

I forbindelse med dette viste studien at mine informanter, som alle er aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsprosessen, har ulikt innblikk i radikaliseringsprosessen. De aktørene som mente at internett spiller en stor rolle i radikaliseringsprosessen, var de samme som har politisk støtte og ressurser for å jobbe med dette, mens de som ikke har midler eller forutsetninger for å jobbe med dette, også anså internetts rolle som minimal. STS-perspektivet viser dermed at disse innrammingene og forståelsene av teknologien ikke er løsrevet fra den sosiale konteksten, og at teknologi både er noe teknisk og sosialt. Selv om alle aktørene definerte begrepet radikaliseringsarena likt, samsvarte bare forståelsen om internetts rolle til de med politisk støtte til å forebygge på internett med det som står i handlingsplanen. En av konsekvensene av dette kan dermed være usynliggjøringen av en viktig og potensielt stor radikaliseringsarena. Hva sier de strategiene Kripos og ungdomskampanjen bruker oss om forebyggingsarbeidet på internett?

Forebygging bare på Facebook og enda et eksempel på en offline-løsning?

I kapittel 2 ble det nevnt at Facebook spilte en avgjørende rolle for at gruppen Profetens Ummah greide å nå ut med sitt budskap i Norge. Forskningsrapporten (Bjørge 2018) om høyreekstremisme i Norge fremhevet også Facebook som den mest populære plattformen blant organisasjonene. På verdensbasis hadde Facebook over to milliarder aktive brukere per september 2017, og er verdens største sosiale medium (Aalen og Enli 2018). Derfor gir det mening at aktører som jobber med å forebygge radikaliseringsprosessen på internett er aktive på denne plattformen.

I den overnevnte forskningsrapporten ble det også påpekt at den internasjonale trenden ser ut til å være at ytre høyre bytter til nye sosiale medier når de relativt eldre som for eksempel Facebook og Twitter, ikke lenger tillater hatefulle og

rasistiske ytringer. Nylig så vi at Facebook kunngjorde en ytterligere opptrapping av sine regler mot hatefullt innhold, hvor de nå også ser hvit nasjonalisme i samme lys som organiserte hatgrupper, og vil derfor forby all ros og støtte til hvit nasjonalisme på deres plattformer i fremtiden (NTB 2019). Derfor er det en rimelig antagelse at noe av den høyreekstreme aktiviteten vil flytte seg til andre plattformer. Hva betyr denne nye trenden for forebyggingsarbeidet til Kripos og ungdomskampanjen?

Vi har sett at Kripos i stor grad satser på Facebook for å forebygge. De behandler tips, som blant annet mottas gjennom tjenesten, og det kan gjelde alt på internett. Men når det gjelder den synlige tilstedeværelsen, så har de valgt Facebook for både den eksisterende nettpatroljen, og den fremtidige *uniformerte* patroljen. Den største utfordringen fra et forebyggingsperspektiv er nettopp en slik trend hvor ekstreme miljøer går over til andre sosiale medier, da Kripos i stor grad har satset og skal ytterligere satse på en bestemt plattform. Kripos jobber for at ulovlige ytringer ikke skal ytres synlig på internett, og den synlige tilstedeværelsen av politiet på internett er tiltenkt å ha en korrigerende effekt i seg selv. Derfor vil deres nettpatroljer i stor grad rammes av at de ekstreme flytter over til andre sosiale medier, da det er lite effektivt bare å patroljere den «trygge siden av byen». På den andre siden er domestisering en kontinuerlig og dynamisk prosess som aldri er «ferdig», hvor teknologien kan bli tillagt nye meninger og dermed brukes på nye måter (Lie og Sørensen 1996). Muligheten for at Kripos utvider sine patroljer til også andre plattformer eller finner nye måter å bruke teknologien i forebyggingsarbeidet, kan på denne måten ikke utelukkes.

Når det gjelder Stopp hatprat-kampanjen, er de også mest aktive på Facebook blant sosiale mediene. Det er viktig for dem å nå ut til flest mulig folk med sitt budskap, og da er denne plattformen, som også er den mest brukte, velegnet for formålet. I lys av den nye utviklingen hvor høyreekstreme går over til andre sosiale medier, vil mye av aktiviteten og de verste diskusjonene kanskje også flytte over, men ungdomskampanjen vil fortsatt være i stand til å nå ut til mange gjennom innleggene på Facebook-siden deres. Det hovedarbeidet de gjør går uansett mer ut på å gi folk kunnskap om hva hatytringer er og hvordan de skal forholde seg til disse på internett, og dette gjør de mest gjennom fysiske møter hvor de holder kurs for ungdom. På grunn av deres vektlegging av fysiske møter for å endre internettkulturen, som de mener ikke gir rom for dialog, kan det tenkes at de i minst mulig grad vil bli rammet av nye trender hvor ekstremister bytter over til andre plattformer. De vil kunne nå ut til ungdommer gjennom kursene, og alltid reflektere rundt nye utfordringer og plattformer. Kan det offline-arbeidet de gjør og den offline-forebyggingen jeg identifiserte i handlingsplanens tiltak forstås som likt?

Det offline-arbeidet ungdomskampanjen gjør for å forebygge skiller seg fra det arbeidet som kom frem i handlingsplanens tiltak, og foregår gjennom kurs, konferanser og lanseringen av brosjyrer i den fysiske verden. Der hvor mye av denne offline-forebyggingen kun handler om å gi informasjon om hva som kan gjøres ved uønskede opplevelser, fordi man ikke får gjort så mye annet i møte med den «autonome» internett, går Stopp hatprats strategi mer ut på å kjempe mot internettkulturen, og prøve å endre den. Videre er det ikke en ren offline-strategi, hvor det tas for gitt at brukere er rustet til å møte utfordringene på internett etter mottagelsen av den «korrekte» kunnskapen. Selv om ungdomskampanjen er samlet i den fysiske verden, går de «online» under kursene, hvor de sammen ser på og reflekterer rundt reelle eksempler fra internett, og lærer hva de kan eller bør gjøre i spesifikke situasjoner. Internett blir altså tatt i bruk for å lære om strategier. Jeg skal nå vende tilbake til hovedproblemstillingen, og dele refleksjoner over hva analysens funn kan fortelle oss om veien videre for forebyggingsarbeidet på internett.

Hvorfor er det viktig å forebygge online?

Hovedspørsmålet jeg stilte innledningsvis var *hvordan forebygges radikaliserings på internett i Norge?* Analysen har vist at mye av forebyggingsarbeidet som kommer frem i tiltakene som er rettet mot å forebygge radikaliserings på internett i handlingsplanen, skjer i hovedsak offline. Unntak er for eksempel utviklingen av nettressurser eller nettsider med enveiskommunikasjon om hva som kan gjøres eller hvem som kan kontaktes ved uønskede opplevelser. Jeg har argumentert for at de fleste tiltakene tar utgangspunkt i ideen om et kunnskapsunderskudd og en teknologideterministisk forståelse, hvor enkelte teknologiske *fix* som det å lage en nettressurs, samt det å overføre den «korrekte» informasjonen om teknologien vektlegges mer, enn å jobbe interaktivt online. Ved å innta et domestiseringsperspektiv har jeg vist at bruken av internett i forebyggingsarbeidet hos to aktørgrupper, som også er de eneste som mottar støtte fra regjeringen for å jobbe gjennomgående med å forebygge på internett, er en sosio-teknisk prosess, hvor aktørene også er med på å forme hvilken rolle teknologien skal spille. Av den grunn er tanken om internett med en indre «kraft» som har bestemte konsekvenser for oss, og derfor et større fokus på offline-arbeid og informasjonsformidling om hvordan mennesker skal forholde seg til det, enn å heller forebygge interaktivt online, kritikkverdig.

Dette kan også sees i sammenheng med det nye lovforslaget fra Forsvarsdepartementet, som kan gi Etterretningstjenesten muligheten til å lagre all internettrafikk inn og ut av Norge med en domstolskjennelse (Wernersen 2019). Tanken bak er å forebygge både terror og dataangrep gjennom overvåking og lagring av all kommunikasjon som går inn og ut av Norge, samt automatisk dataanalyse for å identifisere trusler. Igjen ser vi at utfordringen med blant annet terror/radikaliserings blir møtt med en løsning som har sin bakgrunn i

en teknologideterministisk forståelse: datateknologi skal bekjempe problemene som har blitt skapt av datateknologi. Problemet med dette, som også har blitt påpekt fra ulike sider, er både teknologisk (går det an å analysere slike datamengder på en meningsfull måte?) og sosialt/kulturelt (personvern) (Svaar 2018, Krantz et al. 2019).

Så hva sier funnene i oppgaven om forebyggingsfeltet på internett? Det er utenfor oppgavens ramme å vurdere om de ulike tiltakene er effektive eller ineffektive fra et forebyggingsperspektiv, og studien er for liten til å si noe generelt om hvordan radikaliseringsprosessen bør forebygges på internett. Likevel mener jeg at funnene kan bidra til å skape en større forståelse for prosessene rundt forebyggingsarbeidet på internett, og hvordan en anerkjennelse av det sosiale og teknologiske i samspill kan si noe om veien videre på dette feltet.

Basert på det vi har sett i denne oppgaven er det grunn til å anbefale at flere aktører bør få ressurser og politisk støtte for å forebygge på internett, og et større handlingsrom for å domestisere internett, hvor det på forhånd ikke er bestemt at det for eksempel skal resultere i en enkel nettside. Dette vil både synliggjøre internetts rolle i radikaliseringsprosessen, og føre til nye strategier og nye muligheter for å forebygge interaktivt online. Målet med handlingsplanen og alle forebyggingstiltakene beskrives som «å fange opp personer i risikozonen så tidlig som mulig og møte dem med tiltak som virker» (Justis- og Beredsskapsdepartementet 2014, 5), samtidig som internett og sosiale medier fremheves som en radikaliseringsarena. Hvis målet er å møte sårbare personer tidligst mulig, blir det klart at det i en internettsammenheng peker mot behovet for mer interaktiv online-forebygging enn det som er tilfelle i dag.

Referanser

- Aalen, Ida, og Gunn Enli. 2018. "Facebook." Store Norske leksikon, lastet ned 15.02.2019. <https://snl.no/Facebook>.
- Alver, Bente Gullveig, og Ørjar Øyen. 1997. *Forskningsetikk i forskerhverdag*. [Oslo]: Tano Aschehoug.
- Asdal, Kristin. 2011. *Politikkens natur - naturens politikk*. Oslo: Universitetsforl.
- Asdal, Kristin, og Sissel Myklebust. 1999. "Teknologi, vitenskap og makt." i *Makt-og demokratiutredningens rapportserie 7:99*.
- Ask, Kristine. 2011. "Spiller du riktig?–Tid, moral og materialitet i domestiseringen av et online dataspill." *Norsk medietidsskrift* 18 (02):140-157.
- Berker, Thomas. 2006. *Domestication of media and technology*. Maidenhead: Open University Press.
- Bjørger, Tore. 2018. "Høyreekstremisme i Norge: Utviklingstrekk, konspirasjonsteorier og forebyggingsstrategier."
- Bjørger, Tore, og Ingvild Magnæs Gjelsvik. 2015. "Forskning på forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme: En kunnskapsstatus.(Norwegian research on the prevention of radicalisation and violent extremism: A status of knowledge)."
- Bohman, James. 2004. "Expanding dialogue: The Internet, the public sphere and prospects for transnational democracy." *The sociological review* 52 (1_suppl):131-155.
- Boyd, Danah. 2010. "Social network sites as networked publics: Affordances, dynamics, and implications." I *A networked self*, 47-66. Routledge.
- BUFDIR, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. 2017. Brosjyre: Ikke greit. Hva er hatprat og hva kan du gjøre med det?
- Callon, Michel. 1998. "An essay on framing and overflowing: economic externalities revisited by sociology." *The Sociological Review* 46 (S1):244-269. doi: 10.1111/j.1467-954X.1998.tb03477.x.
- Charmaz, Kathy. 2006. *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*: Sage.
- Dinniss, Heather A Harrison. 2018. "The Threat of Cyber Terrorism and What International Law Should (Try To) Do about It." *Georgetown Journal of International Affairs* 19:43-50.
- Eckblad, Bjørn. 2016. "Ber Facebook ligge unna." *Dagens Næringsliv*, 31.10.2016. Lastet ned 10.11.2018. <https://www.dn.no/etterBors/2016/10/31/1234/Facebook/ber-facebook-ligge-unna>.
- Foss, Andreas Bakke. 2016. "Stortinget ber Regjeringen heve terskelen for bruk av dataavlesing til overvåking." *Aftenposten*, 31.05.2016. Lastet ned 20.03.2019. <https://www.aftenposten.no/norge/i/391JP/Stortinget-ber-Regjeringen-heve-terskelen-for-bruk-av-dataavlesing-til-overvaking>.
- Goffman, Erving. 1974. *Frame analysis: An essay on the organization of experience*: Harvard University Press.
- Griffith, Erin. 2017. "The Other Tech Bubble." 16.12.2017.
- Justis- og Beredskapsdepartementet. 2014. Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.
- Justis- og Politidepartementet. 2010. Felles trygghet - felles ansvar.
- Justis- og Beredskapsdepartementet. 2018. Status for oppfølging av Handlingsplan mot radikaliserings og voldelig ekstremisme.
- Keen, Ellie, Mara Georgescu, Rui Gomes, Silje Berggrav, og Centre European Wergeland. 2014. *Bookmarks : en håndbok for forebygging av hatprat på nettet gjennom menneskerettighetslæring*. Oslo: Det Europeiske Wergelandsenteret.
- Krantz, Andreas, Tormod Strand, Olav Døvik, og Christine Svendsen. 2019. "PST svært kritisk til forslaget til ny e-lov." *NRK*, 13.02.2019. Lastet ned 04.05.2019. <https://www.nrk.no/norge/pst-svaert-kritisk-til-forslaget-til-ny-e-lov-1.14428728>.
- Lia, Brynjar, Jon Knut Berg, Dag Leraand, og Anne Stenersen. 2018. "Terrorisme." Store Norske Leksikon, lastet ned 03.03.2019. <https://snl.no/terrorisme>.

- Lid, Stian, Marte Winsvold, Susanne Søholt, Stige Jarle Hansen, Geir Heierstad, og Jan Erling Klausen. 2016. "Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme—Hva er kommunenes rolle." *Rapport 2016: 12:978-82*.
- Lie, Merete, og Knut Holtan Sørensen. 1996. *Making technology our own? : domesticating technology into everyday life*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Lima, Lucas, Julio CS Reis, Philippe Melo, Fabricio Murai, Leandro Araujo, Pantelis Vikatos, og Fabricio Benevenuto. 2018. "Inside the right-leaning echo chambers: Characterizing gab, an unmoderated social system." 2018 IEEE/ACM International Conference on Advances in Social Networks Analysis and Mining (ASONAM).
- Neumann, Peter R. 2013. "Options and strategies for countering online radicalization in the United States." *Studies in Conflict & Terrorism* 36 (6):431-459.
- NTB. 2014. "Solberg diskuterte ekstremisme i Downing Street." *NTB*, 15.01.2014. Lastet ned 31.10.2018. <https://web.retriever-info.com/services/archive/displayDocument?documentId=05501320140115RED140115163629pt02&servicId=2>.
- . 2019. "Facebook forbyr støtte til hvit nasjonalisme." *Nrk*, 27.03.2019. Lastet ned 28.03.2019. <https://www.nrk.no/urix/facebook-forbyr-stotte-til-hvit-nasjonalisme-1.14493504>.
- Orav, Anita. 2015. "Religious fundamentalism and radicalization." *EPRS/ European Parliamentary Research Service*. PE 551.
- Pazos, Patricia, og Donna Starr-Deelen. 2018. "Countering Violent Extremism and Deradicalization: Comparative Study of Spain, Belgium, and the USA."
- Pinch, Trevor J., og Wiebe E. Bijker. 1984. "The Social Construction of Facts and Artefacts: or How the Sociology of Science and the Sociology of Technology might Benefit Each Other." *Social Studies of Science* 14 (3):399-441. doi: 10.1177/030631284014003004.
- PST, Politiets sikkerhetstjeneste. 2014. Åpen trusselvurdering 2014.
- . 2019. Trusselvurdering 2019.
- Ravndal, Jacob Aasland. 2013. "Anders Behring Breivik's use of the Internet and social media." *Journal Exit-Deutschland. Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur* 2:172-185.
- . 2019. "The Dark Web Enabled the Christchurch Killer." *Foreign Policy*, 16.03.2019. Lastet ned 20.03.2019. <https://foreignpolicy.com/2019/03/16/the-dark-web-enabled-the-christchurch-killer-extreme-right-terrorism-white-nationalism-anders-breivik/>.
- Ryghaug, Marianne. 2002. "Å bringe tekster i tale—mulige metodiske innfallsvinkler til tekstanalyse i statsvitenskap." *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 18 (04):303-327.
- Schneider, Wieland, og David FJ Campbell. 2018. "Media in Knowledge Democracy and Cyber-Democracy." *Handbook of Cyber-Development, Cyber-Democracy, and Cyber-Defense*:1-19.
- Silverstone, Roger, og Eric Hirsch. 1992. *Consuming technologies : media and information in domestic spaces*. London: Routledge.
- Skjølvold, Tomas Moe. 2015. *Vitenskap, teknologi og samfunn: En introduksjon til STS*: Cappelen Damm akademisk.
- Sørensen, Knut H. 2005. "Domestication: the enactment of technology." *Domestication of media and technology* 40-61.
- Staveland, Lars Inge. 2010. "Terror trenger ikke komme utenfra." *Aftenposten*, 01.12.2010. Lastet ned 17.09.2018. <https://www.aftenposten.no/norge/i/6zXm3/--Terror-trenger-ikke-komme-utenfra>.
- Strand, Tormod, og Sverre Holm-Nilsen. 2019. "Ambassadør: – Gjerningsmennene ble hjernevasket på en uke." *Nrk*, 07.01.2019. Lastet ned 02.02.2019. <https://www.nrk.no/norge/ambassador - -gjerningsmennene-ble-hjernevasket-pa-en-uke-1.14369698>.
- Sunde, Inger Marie. 2013. "Forebygging av radikaliserings og voldelig ekstremisme på internett." I. Oslo: Politihøgskolen.

- Svaar, Peter. 2018. "Vil la e-tjenesten lagre nett-trafikken." *NRK*, 13.11.2018. Lastet ned 25.04.2019. <https://www.nrk.no/norge/vil-la-e-tjenesten-lagre-nordmenns-nett-trafikk-1.14291174>.
- Thagaard, Tove. 2013. *Systematikk og innlevelse : en innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. ed. Bergen: Fagbokforl.
- UDIR, Utdanningsdirektoratet. lastet ned 12.12.2018. <https://www.dubestemmer.no/>.
- Von Behr, Ines. 2013. "Radicalisation in the digital era: The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism."
- Wernersen, Camilla. 2019. "Stortingets kontrollorgan kritiserer forslaget til ny e-lov." *NRK*, 12.02.1019. Lastet ned 27.04.2019. <https://www.nrk.no/norge/stortingets-kontrollorgan-kritiserer-forslaget-til-ny-etterretningslov-1.14428046>.

Vedlegg – Intervjuguiden

Tema: Internett og radikaliserings

Problemstilling: Hvordan forebygges radikaliserings på internett i Norge?

INNLEDNING

Kjønn, alder, ansiennitet, antall års erfaring med å forebygge radikaliserings

- 1) Hvordan vil du definere radikaliserings?
- 2) Hvor utbredt er radikaliseringsfenomenet i Norge?
- 3) Hvilken type grupperings er mest relevante i denne sammenhengens?
- 4) Hvilken rolle spiller internett i denne sammenhengens?
- 5) I hvilken grad blir internett brukt for kommunikasjon og teknisk kunnskap av radikaliserings grupperings?

ARBEID MED Å MOTVIRKE RADIKALISERING

- 6) Hvordan forebygges radikaliserings på internett i Norge?
- 7) Hvilke aktører jobber med dette?
- 8) Hvordan er samarbeidet mellom de ulike aktørens?
- 9) Hva er de spesifikke oppgavens?
- 10) Hvordan jobber du/dere med dette?
- 11) Hvilken fagbakgrunn har du? Hvordan brukes den fagbakgrunnen i arbeidet?
- 12) Hvordan styres arbeidet? Er det politiske dokument (f.eks. stortingsmeldinger) eller andre retningslinjer dere følger?

AVSLUTNING

- 13) Hvordan kan radikaliserings forebygges uten å begrense ytringsfriheten til innbyggere og krenke personvern?
- 14) Slik du/dere ser det, hva de største utfordringens i å forebygge radikaliserings på internett?
- 15) Slik du/dere ser det, hva den beste løsningen for å forebygge radikaliserings på internett?
- 16) Hva må til for at slike utfordringens kan håndteres bedre i fremtiden?

